

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Monika Pavelson

**ELURUUMI TAGAMISE TEENUS
TOIMETULEKU TOETAJANA ALU
SOTSIAALMAJA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Karin Kiis, MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele .....
(juhendaja allkiri)

.....
(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "..." a.

TÜ Pärnu kolledži ..... osakonna juhataja

.....
(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
(töö autori allkiri)

SISUKORD

Töös kasutatud lühendid ja mõisted	4
Sissejuhatus	6
1. Eluaseme tagamise meetmed ja eluruumi teenuse sihtrühm	10
1.1. Eluasemest ilmajäämine ja selle tagajärjed	10
1.2. Kodutuse vähendamisele suunatud meetmed	14
1.3. Eluruumi tagamise teenuse sihtrühm Eestis	18
1.4. Eluruumi tagamise teenuse korraldus Eestis	21
2. Uuring eluruumi tagamise teenus Alu sotsiaalmaja näitel	26
2.1. Eluruumi tagamise teenus Rapla vallas ja Alu sotsiaalmaja	26
2.2. Uurimustöö eesmärk, meetodika ja valim	29
2.3. Alu sotsiaalmajas pakutavate teenuste korraldus	31
2.3.1. Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenuse kasutajad	37
2.3.2. Eluruumi teenusel viibiva kliendi toimetuleku toetamisele suunatud meetmed	43
2.3.3. Eluruumi tagamise teenuse tulemused Alu sotsiaalmajas	47
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	51
Kokkuvõte	56
Viidatud allikad	58
Lisa 1. Intervjuu küsimused Alu sotsiaalmaja kliendile	65
Lisa 2. Intervjuu küsimused Rapla vallavalitsuse sotsiaaltöötajatele	67
Lisa 3. Intervjuu küsimused Alu sotsiaalmaja personalile	68
<i>Summary</i>	69

TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID JA MÕISTED

SHS – sotsiaalhoolekandeseadus

RT – Riigi Teataja

KOV – kohalik omavalitsus

RHK – Rapla Hooldekeskus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

Eluruumi tagamine – „Kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on eluruumi kasutamise võimaluse kindlustamine isikule, kes ei ole sotsiaalmajanduslikust olukorrast tulenevalt võimeline enda ja oma perekonna vajadustele vastavat eluruumi tagama.“ (Sotsiaalhoolekandeseadus [SHS], 2015, § 42 lg 1)

Varjupaigateenus – „Kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on ajutise ööbimiskoha võimaluse kindlustamine täisealisele isikule, kes ei ole võimeline endale ööbimiskohta leidma. Ajutises ööbimiskohas peab olema tagatud voodikoht, pesemisvõimalus ja turvaline keskkond.“ (SHS, 2015, § 30 lg 1)

Sotsiaalkorter – „Valla omandis olev eluruum, mis antakse üürile sotsiaalteenusena eluaset vajavale perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale tagama.“ (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014, § 2 lg 1)

Sotsiaalmaja – „Valla omandis olev hoone, kus asuvad sotsiaaleluruumid, sotsiaalhoolekandeks vajalikud ameti- ja abiruumid ning kodutute öömaja.“ (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014, § 2 lg 1)

Sotsiaalpind – „Valla omandis olev eluruum, mis antakse üürile sotsiaalteenusena eluaset vajavale isikule, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale tagama.“ (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014, § 2 lg 1)

Toetatud elamine – „Isiku sotsiaalse toimetuleku ja integratsiooni toetamine koos juhendamise ja majapidamise ja igapäevaelu korraldamises, et tagada isiku võimalikult iseseisev toimetulek iseseisvalt elades.“ (SHS, 2015, § 94 lg 1)

Toimetulekutoetus – Riiklik sotsiaaltoetus, mille maksmist korraldab kohalik omavalitsus ning mille „eesmärk on isikute iseseisvat toimetulekut soodustava ajutise abimeetmena leevendada abi vajavate isikute ja perekondade materiaalsel puudust, tagades minimaalsed vahendid esmavajaduste rahuldamiseks“. (SHS, 2015, § 131 lg 1)

SISSEJUHATUS

Eluaseme olemasolu on inimväärse elustandardi oluline osa. Kährik jt alustavad Euroopa ja Eesti eluasemepoliitikat käsitlevat ülevaadet tõdemusega, et „kindla eluaseme (kodu) kaotamine mõjutab kõige rohkem isiksuse degradatsiooni ja põhjustab sotsiaalset tõrjutust“ (Kährik *et al.*, 2002, lk 7). Käesoleva töö fookuses on inimesed, kes on eluasemest ilma jäänud ning erinevatel põhjustel endale eluruumi hankimisega ise toime ei tule.

Eesti põhiseadus viitab kodu puutumatusel ning õigusele vabalt valida elukohta, kuid iga inimese õigust eluasemele meie põhiseaduses eraldi sätestatud ei ole (Eesti Vabariigi põhiseadus (PS), 1992). Samuti ei ole Eesti ratifitseerinud eluaseme õigust puuduvat Euroopa Sotsiaalharta artiklit 31. Siiski on inimesel teatud olukorras õigus saada abi eluaseme hankimiseks. Liina Kanger (2010, lk 3) on eluruumi kasutada andmise kohtupraktikate analüüsis välja toonud, et see õigus tuleneb põhiseaduse § 28 lg-st 2, mis sätestab inimese õiguse sotsiaalabile puuduse korral (Kanger, 2010).

Subsidiaarsuspõhimõtte kohaselt täidetakse avalikke ülesandeid inimesele kõige lähemal seisval avaliku võimu tasandil (Aaviksoo, *et al.*, lk 856) ning seega peab olukorras, kus inimene ja tema perekond ei ole ise suutelised endale inimväärseid elutingimusi tagama, abi osutama kohalik omavalitsus. Eesti Vabariigi sotsiaalhoolekande seadus (SHS § 5 lg 1) seab kohalikule omavalitsusele kohustuse tagada eluruum inimestele, kes ei ole suutelised seda endale kindlustama (Sotsiaalhoolekande..., 2015). Seadus annab omavalitsusele õiguse otsustada, millisel viisil inimest abistada ning seetõttu on eluruumi tagamine kohalikes omavalitsustes korraldatud erinevalt, alates varjupaigategenusest kuni inimese toetamiseni korteri üürimisel eraturul.

Sotsiaaleluruumi vajavatel inimestel puudub enamasti kindel sissetulek, kuid sageli on majanduslike raskuste taga muudki sotsiaalsed probleemid, nt töötus, sõltuvus jmt. (Kährik *et al.*, 2003; Kõre *et al.*, 2006; Tallinna Sotsiaaltöö..., 2012; Tint, 2015; Prohhorenko, 2003) Varjupaikade või sotsiaalmajade rajamine aitab küll ajutiselt leevendada sotsiaalseid pingeid, kuid ei lahenda sotsiaalseid probleeme. Seetõttu peaks

eluruumi tagamise teenus olema ajutine meede ning lisaks majutuskoha võimalusele tuleks teenuse raames pakkuda abi nende probleemide lahendamiseks, mille pärast inimene teenuseni jõudis.

Eluasemeta inimeste probleemide lahendamine ei ole Eestis just ülearu tähelepanu pälvinud. Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008–2013 täitmise lõpparuandes nenditakse, et eluaseme kättesaadavusega seotud probleeme pole suudetud rahuldavalt lahendada. Iseseisvat elu alustavatele noortele ja madala sissetulekuga inimestele käivad eluasemete hinnad ja eraturul pakutavad üürihinnad üle jõu ning avaliku sektori pakutavate eluasemete hulk on väga väike. Aruande koostajad mõnavad, et see võib lähitulevikus kaasa tuua sotsiaalprobleemide kuhjumise. Siiski uut elamumajanduse arengukava ei koostatud ning eluasemeprobleemide lahendamiseks vajalike tegevuste planeerimist nähti pigem olemasolevate või koostamisel olevate suuremate arengukavade ülesandena. (Majandus- ja kommunikatsiooni..., 2014, lk 32–36)

Kodutust kui probleemi on Eestis käsitletud peamiselt käsikäes vaesuse ja tõrjutuse teemaga. Uuringutest ülevaatlikem on ilmselt 2003. aastal Euroopa Komisjoni toel läbi viidud uuring, mis käsitles riskirühmade juurdepääsu eluasemele Eestis (Kährrik *et al.*, 2003). Viimaste aastate uuringutes on eluaseme tagamisega seonduvaid probleeme vaadeldud konkreetsete sihtrühmade toimetulekut käsitlevate analüüside sees. Nii näiteks tõi Praxis 2016. aasta uuringus välja asendushoolduselt elluastuvate noorte mured eluaseme leidmisel (Osila *et al.*, 2016, lk 4). Lisaks leidub uuringuid, mis keskenduvad toimetulekuraskustega inimeste eluasemeprobleemidele ühe omavalitsuse piires. Peamiselt on tegu suuremate linnadega nagu Tallinn (Tallinna Sotsiaaltöö..., 2012), Tartu (Kõre *et al.*, 2006; Tint, 2015) ja Narva (Prohhorenko, 2003). Kuivõrd omavalitsuste praktika eluruumi tagamisel on väga erinev, napib ülevaatlikke teadmisi, milliseid lahendusi eluaseme tagamiseks Eestis kasutatakse. Samuti ei ole autorile teadaolevalt läbi viidud uurimusi, mis keskenduksid eluruumi tagamise teenuse kasutamise praktikale ja teenuse tulemuslikkusele.

Lõputöö eesmärk on selgitada välja, kuidas on eluruumi tagamise teenus korraldatud Rapla vallas tegutsevas Alu sotsiaalmajas ning kuidas see toetab klientide toimetulekut.

Lähtuvalt eesmärgist püstitas töö autor järgnevad uurimisküsimused:

- Milliseid eluruumi tagamise võimalusi Rapla vallas rakendatakse ja milliseid teenuseid osutatakse Alu sotsiaalmajas?
- Millistel põhjustel jõuab inimene eluruumi tagamise teenusele?
- Millised on teenuse osutamiseiga seotud probleemid ja kuidas on teenus toetanud teenuse saajate toimetulekut?

Uurimiseesmärgi täitmiseks seati järgmised uurimisülesanded:

- anda kirjanduse põhjal ülevaade eluasemest ilmajäämise põhjustest ja tagajärgedest, eluaseme tagamise üldistest meetmetest nii Eestis kui mujal maailmas ning eluruumi tagamise teenuse korraldusest kohaliku omavalitsuse tasandil Eestis;
- planeerida ja läbi viia uurimus Alu sotsiaalmaja sotsiaaleluruumi tagamise teenust kasutavate klientide ja teenuse korraldamisega seotud sotsiaaltöötajate seas.

Uurimistulemustele toetudes:

- antakse töös ülevaade Alu sotsiaalmaja teenuse korraldusest;
- kirjeldatakse, kuidas inimene jõuab eluruumi tagamise teenuse raames Alu sotsiaalmajja;
- antakse ülevaade Alu sotsiaalmaja teenusel olevast sihtgrupist ning sellest, kuidas eluruumi tagamise teenus on toetanud klientide toimetulekut;
- tehakse ettepanekuid Alu sotsiaalmaja pakutava eluruumi tagamise teenuse korralduse parandamiseks.

Lõputöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas vaadeldakse eluasemest ilmajäämise põhjusi ning eluaseme tagamise meetmeid üldiselt Eestis ja välisriikides. Lisaks kirjeldatakse eluruumi teenuse korraldust kohaliku omavalitsuse tasandil, kasutades erialaseid artikleid ja Eesti Vabariigi õigusakte.

Empiirilises osas tugineb töö autor kvalitatiivsele uuringule. Andmete kogumiseks viis autor läbi poolstruktureeritud intervjuud teenuse kasutajatega ning teenuse osutaja ja

kohaliku omavalitsuse esindajatega.

Eluruumi tagamise teenuse korraldusest ülevaate saamiseks töötas autor läbi Rapla vallavalitsuse kehtestatud asjakohased õigusaktid ning teenust puudutava dokumentatsiooni.

Töö vormistamisel juhendatakse 9.12.2015 kehtestatud TÜ Pärnu kolledži üliõpilastööde juhendist.

Lõputöö autor tänab oma juhendajat, kõiki intervjuudes osalenuid, oma perekonda ning kõiki teisi, kes aitasid kaasa diplomitöö valmimisele.

1. ELUASEME TAGAMISE MEETMED JA ELURUUMI TEENUSE SIHTRÜHM

1.1. Eluasemest ilmajäämine ja selle tagajärjed

Uurijad toovad välja, et keeruline on hinnata, kui palju on neid inimesi, kes kogevad kodutust (Tacoma, Lakewood, ...2012, lk 1), juba seetõttu, et kodutuse mõistet võib sõnastada erinevalt. Kõige selgemini on kodutusena määratletav olukord, kus inimesel puudub ulualune ja ta ööbib tänaval, pargis või mahajäetud hoonetes. Seda tuntakse kirjanduses kui esmast kodutust (*primary homelessness*) (Australian Human Rights..., 2008). Siiski jääb inimväärsede elamistingimuste ja tänaval elamise vahele mitmeid olukordi, mida saab samuti käsitleda eluaseme puudumisena. Euroopas rakendatav kodutuse ja eluasemega seotud tõrjutuse tüpoloogia ETHOS (*European Typology on Homelessness and Housing Exclusion*) eristab nelja olukorda:

- 1) peavarjuta olek (*rooflessness*), mis puudutab tänaval ja avalikes kohtades ööbivaid inimesi;
- 2) koduta olek (*houslessness*), mis puudutab institutsioonides, toetatud elamise teenusel ja ajutiselt sotsiaalpindadel elavaid inimesi;
- 3) ebakindel eluase (*insecure housing*), mis puudutab olukordi, kus inimesel puudub kindlustunne eluaseme osas, nt vanemate, sõprade, tuttavate juures, elupinnal üürilepinguta elavad või lähisuhte vägivalda all kannatavad inimesed;
- 4) ebasobiv eluase (*inadequate housing*), mis puudutab kehtestatud standarditele mittevastavas, kohandamata või ülerahvastatud tingimustes elavaid inimesi. (European Commission, 2013, lk 44)

Lisaks on oluline pöörata tähelepanu nendele inimestele, kel on eluase küll olemas, kuid kes võivad sattuda toimetulekuraskustesse, kuna eluasemekulud on võrreldes sissetulekuga liiga kõrged. Kriitiliseks piiriks loetakse olukorda, kus inimene maksab rohkem kui 30% oma sissetulekutest eluasemekuludeks ning seetõttu ei suudeta tasuda toidu ja hädavajalike teenuste eest, nagu ravi, lapsehoid, transport. Rahvusvahelise

sotsiaalmajade koalitsiooni hinnangul on selliseid inimesi eluruumi üüriivatest inimestest rohkem kui pool. (Tacoma, Lakewood, 2012, lk 1–7)

Euroopa eluasemeorganisatsiooni Housing Europe 2015. aastal avaldatud uuring viitab kahele süvenevale trendile: võrreldes kuue aasta taguse olukorraga on täna Euroopas üha rohkem inimesi, kel ei ole oma eluaset, ning leibkondi, kellele käivad eluasemekulud üle jõu. Nendel inimestel on teatud asjaolude kokkulangemisel (nt töötuks jäämine) risk jääda eluasemest ilma. (Dijol, Ghekiere Kiss & Pittini 2015, lk 46)

Euroopa statistikaameti Eurostat 2015. aasta andmetel kannatavad euroala riikides 23,1% elanikkonnast vaesuse ja sotsiaalsel tõrjutuse käes. Nii on see protsent Lätis 30,9, Leedus 29,3 ja Eestis 24,2 ning Soomes 16,8. (European Commission, 2015)

Kodutus ei ole valitud eluviis, vaid keerulistes, piiratud võimalustega tingimustes tehtud valikute tulemus. Teekond kodutu staatuseni on erinev ning seotud nii inimese ja tema suhetega seotud teguritega kui ka struktuursete ja institutsionaalsete põhjustega (Busch-Geertsema *et al.*, 2010, lk 55). Meie ühiskonnas on palju inimesi, kes ei suuda erinevatel põhjustel tagada endale ja/või oma perekonnale eluaset. Need põhjused võib koondada ühisnimetaja „toimetulekuraskused” alla. Peamised sotsiaalsed riskid, mis võivad kaasa tuua toimetulekuraskuseid, sh tulemusena ka eluasemest ilmajäämist, on: töötus, vanadus, kutsehaigus ja tööõnnetus, püsiv töövõimetus, puue ja terviseprobleemid, paljulapselisus ja sotsiaalsete oskuste puudumine (Aleksand, Henberg, & Müller, 2012, lk 13, 26). Toimetulekuraskustesse sattumise eest ei ole keegi meist kaitstud ning sellises olukorras loodame kõik, et võiksime saada abi ja tuge.

John Minnery (2007) kirjeldab varasemaid vastandlikke seisukohti kodutuse põhjuste selgitamisel – osad autorid seostavad kodutust indiviidiga seotud teguritega nagu sõltuvusprobleemid, puudujäägid inimese toimetulekuvõimes, elustiili- ja käitumisprobleemid, ning teised struktuursete teguritega nagu vaesus, elukalliduse tõus, muutused tööturul ja hoolekandesüsteemis. (Minnery, 2007, lk 643)

Ameerikas läbiviidud uuringus selgus, et kodutuks jäämise taga võivad olla nii ühiskondlikud kui indiviidi tasandi tegurid. Olulisimate teguritena toodi välja vaesus ning

kõrged eluasemekulud. Madal või puuduv sissetulek on sageli seotud lühi- või pikaajalise töötusega. Rolli võivad mängida ka töötushüvitiste puudumine, halb krediidi ja üürimise ajalugu, võlgade tekkimine. Rahaliste raskustega kaasnevad sageli muud probleemid, nagu näiteks kroonilised terviseprobleemid, perevägivald või pere lagunemine, õigusrikkumised, sõltuvus narkootikumidest või alkoholist. (Tacoma, Lakewood, 2012, lk 1–7). Alkoholisõltuvus koosmõjus teiste riskifaktoritega on sageli korduva kodutuse põhjus (McQuiston *et al.*, 2014, lk 505). Austraalia Inimõiguste Komisjon (*Australian Human Rights Commission*) on 2008. aastal koostatud raportis viidanud ka sotsiaalse isolatsiooni seostele kodutusega. Kui inimesel on nõrgad sidemed pere ja kogukonnaga, siis napib tal sotsiaalset toetust, mis aitaks keerulistes olukordades lahendusi leida ning tänavale jäämist ennetada (Australian Human Rights..., 2008).

Austraalia Inimõiguste Komisjoni (*Australian Human Rights Commission*) raportis viidatakse vaimse tervise probleemidega inimeste kõrgele riskile kodutuks jääda. Vaimupuudega ja psüühikahäirega inimesed kogevad sagedamini sotsiaalset isolatsiooni, neil on raskem leida tööd ja pääseda ligi sobilikele haridus- ja tugiteenustele ning neil on sageli vähe kontrolli oma elu üle. Sama raporti andmetel on kodutuks jäämise oht võrreldes teiste elanike rühmadega suurem ka naistel ja lastel ning noortel. Naiste puhul on riskiteguriteks koduvägivald ja puue ning laste ja noorte puhul lisaks väärkohtlemisele vaimse tervise ja sõltuvusega seotud probleemid (Australian Human Rights..., 2008). Goldberg, Lang & Barrington (2016) toovad välja, et vanematel inimestel on praegu suurem risk jääda kodutuks kui kunagi varem lähiajaloo. Rahvastik vananeb ja üha enam täiskasvanuid satub vaesusesse, kuna madal pension ei kata kasvavaid eluaseme- ja ravikuluseid. Samas ei pruugi kõik eakad vajada füüsilist kõrvalabi ehk nende paigutamine institutsionaalsele hooldusele ei ole otseselt vajalik. Olukorras, kus sissetulekud ja kulutused ei ole enam tasakaalus, võib eakas iseseisvaks toimetulekuks vajada soodsamat eluruumi. Sellistes olukordades on asjakohane abi sotsiaaleluruum. (Goldberg, Lang & Barrington, 2016, lk 1–10)

Euroopa Komisjoni raportis tuuakse välja, et kodutute riskirühmad on muutumas. Kodutu stereotüüpseks esindajaks on siiani peetud pikka aega kestnud sõltuvus- ja/või vaimse tervise probleemidega keskealist meest, kes elab tänaval. Kuid alates 1990. aastate lõpust

esineb kodutute hulgas järjest enam nooremaid inimesi, naisi, lastega peresid, sisserändajaid ja varjupaigataotlejaid, lühiajalisi töötuid, võlgadesse langenud ning madala sissetulekuga inimesi (European Commission, 2013, lk 7–8) Seega tuleks kriitiliselt üle vaadata varasemad kodutuse põhjusi selgitavad teooriad. Tänapäevane seis näitab, et kodutus on enamasti mitme teguri koosmõju tulemus: rolli mängivad nii indiviidiga seotud kui ka struktuuralsed tegurid. Majanduslik kitsikus, töökaotus ja sõltuvusprobleemid, mis on kodutuse olulised riskitegurid, toovad sageli kaasa pingeid peresuhetes ning see võib viia pere lagunemise või perevägivallani, mida paljud uuringud samuti kodutusega seostavad. (European Commission, 2013, lk, 7)

Kuigi erinevad autorid toovad välja erinevaid tegureid ning ei jagata ühist seisukohta selle suhtes, millised riskid mängivad määravat rolli kodutuse kujunemisel ning millised on päästikud ehk vallandavad tegurid, siis ühes ollakse ühel meelel – kodutus on mitme erineva teguri koosmõjus kujunev olukord (Sommerville, 2013; Busch-Geertsema *et al.*, 2010).

Kodutus mõjub inimestele erinevalt. Ainuüksi puuduv ja mitteturvaline keskkond võib põhjustada inimesele tervisekahjustusi ning kaasa tuua ohu elule. Lisaks mõjutab kodutu inimese toimetulekut sotsiaalsesse isolatsiooni jäämine. (Human Rights & Equal..., 2008, lk 2-7). Võrdõiguslikkuse ja Inimõiguste Komisjon (*Equality and Human Rights Commission*) on 2011. aastal välja töötanud juhendi, mis kirjeldab inimõigusi ja pakub praktilisi näiteid, mis aitavad tegeleda inimõiguste küsimustega. Nimetatud juhendis tuuakse välja, et halvad elamistingimused või eluaseme puudumine võivad mõjutada inimese suhteid ning võimalusi töötada ja haridust omandada. Lisaks suurendab ebarahuldavate tingimustega eluase või selle puudumine tõsiste haiguste ja puude tekkimise riski. (Equality and Human Rights, 2011, lk 10–12) Euroopa Komisjon on kodutust käsitlevas raportis välja toonud, et isegi lühiajaline kodutus võib viia kiire allakäiguni inimese füüsilises ja vaimses tervises ning mõjutab oskuste kaotuse tõttu oluliselt tema konkurentsivõimet tööturul ja ühiskonda taasloimumise võimalusi. Uuringud viitavad, et terviseprobleemid võivad olla nii kodutuse põhjuseks kui ka tagajärjeks. Psüühikahäiretega inimestel on suurem risk jääda kodutuks ning teiselt poolt

võib eluaseme puudumine pikapeale viia nii vaimsete kui ka füüsiliste tervisehäireteni. Pikaajalise kodutuse tagajärjed võivad olla pöördumatud ning uuringud on viidanud oluliselt madalamale elueale kodutute seas. Samamoodi satuvad inimesed töötuse ja kodutuse nõiaringi – töö kaotus jätab inimese ilma eluasemest ning pikka aega tänaval või varjupaigas elamine lõikab inimese ära sellest ühiskonna osast, mis soodustab töö leidmist. (European Commission, 2013, lk 5–6)

Peale inimesele maksab kodutuse eest ränka hinda ka ühiskond. Kodutuse sotsiaalsed kulud ilmnevad tervishoiu-, sotsiaalhoolekande- ja korrahooldussüsteemi koormuse kasvus ning maksumaksjate arvu vähenemises. (*Ibid.*, 2013, lk 6)

Kokkuvõtteks võib öelda, et eluaseme kaotus ei tähenda üksnes katuse puudumist inimese pea kohal, vaid ilmajätust väga mitmes mõõtmes, alates füüsilisest ebamugavusest ja majanduslikust deprivatsioonist kuni positiivsete emotsioonide, turvatunde ja lootuse puudumiseni (Sommerville, 2013, lk 384).

1.2. Kodutuse vähendamisele suunatud meetmed

Et vähendada ühiskonna koormust ja kannatusi indiviidi tasandil on kodutusega seotud probleemide lahendamise seadud Euroopa Liidu sotsiaalse kaasamise poliitika prioriteediks ning asjakohaste lahenduste välja töötamine on Euroopa Liidu sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise strateegia üks tähtsamaid osi (European Consensus..., 2010, lk 1).

Euroopa Liidu eluasemepoliitika eesmärk on sotsiaalmajutuse ja kodutuse ning integratsiooni teemad, et võidelda sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse vastu. Oluliseks peetakse sotsiaalabi ja eluasemetoetust neile inimestele, kellel endal puuduvad piisavad elatusvahendid. Euroopa Liidu ühtne strateegia on täita kahte eluasemega seotud eesmärki: rakendada sotsiaalpoliitikat, et tagada inimväärsele elule juurdepääs, ning teiseks ennetada sotsiaalset tõrjutust põhjustavaid probleeme, milleks on võlgu ja kodutuks jäämine. (Mängel, 2014, lk 1)

Euroopa Liidu nõukogu on 2010. aastal avaldanud ühisdokumendi, milles kutsutakse liikmesriike välja töötama strateegiaid, mis keskenduksid nii ennetustegevustele

kodutusega võitlemiseks (sh väljatõstmiste vähendamisele ning olukordade ennetamisele, kus inimesed lahkuvad institutsioonidest, ilma et neil oleks kuhugi minna) kui ka varjupaiga teenuste või toetatud elamise pakkumisele (European Consensus..., 2010, lk 1).

Busch-Geertsema jt (2010, lk 44) annavad üldise ülevaate kodutusele suunatud abimeetmetest:

- 1) ennetavad meetmed neile, kes on eluasemest ilma jäämise riskis (sh lähisuhtevägivalla vähendamise meetmed, abi majanduslikes raskustes inimestele jmt);
- 2) ajutise ööbimiskoha pakkumine peavarjuta inimestele (varjupaigad, kriisikodud);
- 3) ajutise eluruumi pakkumine püsiva elukohata inimestele (sh sotsiaalmajad, turvakodud vägivalla ohvritele, toetatud elamise teenused jmt);
- 4) tugiteenused kodututele või endistele kodututele (sh supiköögid, päevakeskused, nõustamisteenused, tööharjutus, koolitused jmt);
- 5) majutusteenused, mida saavad kasutada vajaduse korral ka kodutud (sh hooldekodud vaimse tervise ja sõltuvusprobleemidega klientidele);
- 6) üldised avalikud ja erateenused, mida saavad kasutada vajaduse korral ka kodutud (sh nõustamis- ja tervisekeskused, sotsiaalteenused jmt);
- 7) eriteenused, mida saavad kasutada vajaduse korral ka kodutud (sh psühhiaatri teenus, võõrutusravi, vanglast vabanenutele või riskinoortele suunatud teenused jmt).

Autorid toovad välja, et eriteenuste kasv on vähendanud nende teenuste kättesaadavust inimese jaoks. Eriteenusele pääsemine sõltub sageli teise teenuseosutaja suunamisest. Samas sageli ei pruugi abivajaja suunava üksuseni üldse jõuda või ei täida ta eriteenusele suunamiseks vajalikke tingimusi. (Busch-Geertsema *et al.*, 2010, lk 44)

Kaasaegsed kodutuse vähendamisele suunatud meetmed on liikunud järjestatud teenuste mudelilt (*staircase model of service*) ennetustegevusele ning stabiilse eluruumi tagamisele kohe (*housing first model*) (Busch-Geertsema *et al.*, 2010, lk 46). Järjestatud teenuste mudelis liigub kodutu inimene teenuselt teenusele ning iga järgnev aste

võimaldab talle rohkem iseseisvust. Sellisel viisil peaks inimene jõudma ajutisest ööbimiskohast varjupaigas iseseisva toimetulekuni üürikorteris või oma eluasemel. Siiski on praktika näidanud, et selline abisüsteem ei toimi ning inimesed jäävad teatud astmetele pidama. Sageli kipub ajutisel majutusteenusel viibimine teatud toimetulekuprobleeme pigem süvendama (nt alkoholisõltuvus) ning kui inimese enda valmisolek olukorra lahendamiseks on madal, siis ei pruugi võimalus järgmisele teenusele edasi liikuda inimest piisavalt motiveerida. (*Ibid.*, lk 71–72)

Paljud kodutute varjupaigad ja pansionaadid on elamiseks sobimatud, kuna ei taga inimesele vajalikku sotsiaalset toetust, mis aitaks neil toime tulla stressiga ning probleemidele lahendusi leida (Human Rights & Equal..., 2008, lk 2–7). Seetõttu on osades Euroopa Liidu liikmesriikides kodutusega seotud probleemidele suunatud meetmete rõhuasetus nihkunud ennetustegevustele ning nn *housing first* lähenemisele. Viimane tähendab seda, et juba kodututu staatusesse jõudnud inimestele tagatakse kohe sobiv ja stabiilne eluase, millega koos pakutakse tugiteenuste toel abi toimetulekuprobleemide lahendamiseks. Erinevalt järjestatud teenuse mudelist ei paigutata sõltuvusprobleemidega inimest teiste teenusekasutajatega ühisesse majutusüksusesse, vaid võimaldatakse tal elada privaatsel pinnal ning suunatakse samaaegselt kas võõrutusravile või teraapiasse. Elukoha säilitamiseks peab inimene püsima kaine ning osalema teenustel. Sellist lähenemist on peetud võrreldes astmelise mudeliga oluliselt tõhusamaks just pikaajalise kodutuse vähendamisel. Siiski on paljud teenuseosutajad osundanud selle lähenemise riskidele, eriti just sõltuvusega ja psühhiaatriliste probleemidega klientide abistamisel. Samuti sõltub selline abistamise mudel sobilike elupindade olemasolust ning vajalike tugiteenuste kättesaadavusest. (Johnsen & Teixeira, 2012, lk 184–198) Moulton (2013) on jõudnud järeldusele, et kõige tõhusamad meetmed, mis on mõeldud kodutuse vähendamiseks, on pakkuda inimestele pikaajalist eluruumi koos toetavate teenustega. (Moulton, 2013, lk 618) Kõrvemaa (2008) on uurimuses välja toonud, et inimestele tuleks tagada majutusteenuseid koos toetavate teenustega, milleks on inimeste aktiveerimine töise rehabiliteerimise kaudu (Kõrvemaa, 2008, lk 72).

Christian jt (2012) on kodututele suunatud teenuste kasutamist käsitlevas uurimuses leidnud, et olulist mõju teenuse kasutamisele avaldab see, kuidas teenuse kasutaja teenusesse suhtub ning millist kasu teenuse kasutamisel ise näeb. Seda omakorda mõjutavad inimese hoiakud, mõtlemismustrid, emotsioonid jmt. (Christian *et al.*, 2012, lk 180) Pikka aega kestvad sotsiaalsed probleemid (pikaajaline töötus, kodutus, vaesus jne) toovad sageli kaasa passiivsuse. Kui inimene on saanud pidevalt igalt poolt tagasilööke ja tõrjumist, siis aju „õpib”, et temast ei olene enam midagi (Pagliarini, 2013). Martin Seligman (viidatud Gomez *et al.*, 2015 vahendusel) on nimetanud sellist nähtust õpitud abituseks (*learned helplessness*). Maier ja Seligman leidsid, et õpitud abitusele iseloomulikud hoiakud ja käitumiste kujunemine saab alguse olukorrast, mis ei ole inimese enda hinnangul tema kontrolli all. Inimene kogeb, et tema katsed olukorda lahendada ei anna tulemusi ning tal tekib arvamus, et ka edaspidi (teistes sarnastes olukordades) pole mõtet midagi ette võtta. Selliste olukordade korduv kogemine mõjutab inimese motivatsiooni ning tema tegutsemisvalmidus langeb. (Gomez *et al.*, 2015, lk 509) Õpitud abitusega kaasnevad madal enesehinnang, passiivsus ja lootusetus. (Badhwar, 2009, lk 42) Kõige rohkem on aga seoseid leitud õpitud abituse ja depressiooni vahel. Õpitud abitust on seostatud ka sõltuvust tekitavate ainete kuritarvitamisega. Sellest tulenevalt ei suuda/taha inimene elujärje parandamiseks midagi ette võtta. Tavaliselt puudub neil inimestel eluruum või vahendid seda ise endale või oma perekonnale tagada. Sellisesse olukorda võivad sattuda vanglast vabanenud, sõltuvusprobleemidega ja toimetulekuraskustega inimesed, asenduskodust iseseisvasse ellu astujad, oma kodudest väljatõstetud, purunenud perekonnad, suurte laenukohustuste tõttu oma kodudest ilma jäänud inimesed. Õpitud abitust võib seostada mitme teguri koosmõju tulemusega, milleks võivad olla nii indiviidist tulenevad kui ka struktuuralsed tegurid. (European Commission, 2013, lk 7)

Töökeskkonna käsiraamatus kirjeldatakse õpitud abitust järgnevalt: „on käitumine, kui inimene jääb lootma ainult teiste abile, kuigi tegelikult tuleks ka ise toime.” (Sotsiaalministeerium, 2009, lk 70) Õpitud abitust võib jagada kaheks: esiteks on õpitud abitus seisund, kus inimene käitub/tegutseb teadlikult, et saavutada oma eesmärk ning teiseks olukord, kus inimene põeb depressiooni, mis on tingitud kroonilisest stressist.

Oluline on osata eristada nende kahe õpitud abituse olukorra juures seda, mil inimene põeb depressiooni ja vajab abi, ning inimest, kes saaks/võiks ise vaeva näha, et oma olukorda paremaks muuta. (Sotsiaalministeerium, 2009, lk 70–72)

Et vältida õpitud abituse süvenemist ning suurendada abivajajate aktiivsust, sh teenuse kasutamisel on kodututele suunatud teenuste arendamisel oluline pöörata tähelepanu ka teenusekasutajate arusaamisele teenuste eesmärgist ja võimalikest kasudest ning suurendada teenuse kasutajate omavastutust ja võimalust oma olukorra lahendamisel kaasa rääkida.

1.3. Eluruumi tagamise teenuse sihtrühm Eestis

Kõre, Kiik ja Boswinkel (2003) nendivad kodutust käsitlevas artiklis, et Eestis puudub ühene määratlus, kes on kodutu, ning leiavad, et Eestile sobib kõige paremini Rootsis kasutatav definitsioon: „Kodutu on inimene, kellel puudub isiklik või üüritud eluase või alaline elukoht ning kes on suunatud ajutisse alternatiiveluruumi või ööbib väljas” (Kõre *et al.*, 2003, lk 300–301). Selle määratlusega on kaetud ETHOS tüpoloogia neljast kategooriast kolme kuuluvad sihtrühmad – peavarjuta, koduta ja ebakindla eluasemega inimesed. Statistikaameti (2015) andmetel „koges suhtelist vaesust iga viies Eesti elanik”, (Statistikaamet, 2016, lk 1) Elanikkonnast 21,3% elas suhtelises vaesuses ning absoluutses vaesuses 3,9%. Samas oli välja toodud, et võrreldes varasema aastaga vähenes suhtelist vaesust kannatavate inimese osakaal 0,3% ning absoluutses vaesuses elavate inimeste osakaal 2,4% võrra. (Statistikaamet, 2016, lk 1). Suhtelises- ja absoluutses vaesuses elamine ei tähenda veel seda, et inimesel puudub eluruum ja ta vajab eluruumi tagamise teenust.

Ka Eestis võivad erinevad toimetulekuraskused viia eluasemest ilmajäämiseni ning nende raskuste põhjused on sarnased teiste riikide uuringutes kirjeldatud individuaalsete, struktuuriliste ja institutsionaalsete põhjustega. Kuni taasiseseisvumiseni ei olnud kodutus Eesti ühiskonna jaoks päris tundmatu probleem, siiski oli eluaseme ajutine või püsiv puudumine pigem erandlik olukord (Kõre, 2003, lk 15). Eluasemeprobleemi tõi rohkem esile 1990. aastatel toimunud elamureform, mis puudutas nii otseselt kui ka

kaudselt kõiki Eesti perekondasid. Inimestel puudusid võimalused erastada endale isiklik eluruum. Oli inimesi, kelle majanduslik seis võimaldas üürida kodu, ja neid, kellel puudusid rahalised vahendid ja kes pidid leidma endale muul viisil eluaseme. Aastatel 2003–2004 andsid pangad kergesti ja madala intressiga eluasemelaenu, kuid majanduskeskkonna muutudes ei suutnud paljud inimesed majandusbuumi ajal võetud kohustusi enam täita ning jäid pangalaenuga soetatud kodust ilma (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2008, lk 12).

Jüri Kõre (2003) toob välja, et kodutuse põhjuste selgitamisel on Eestis kasutusel erinevad seisukohad, ning väljendab Sergejevile ja Jakovlevale (1998) toetudes seisukohta, et kodutust põhjustavate individuaalsete tegurite mõju on Eestis tugevalt võimendatud struktuursete teguritega: eluasemepoliitika üliliberaalsus; tööhõivepoliitika passiivsus; puudujäägid sotsiaalkindlustuse ja -abi süsteemis; erivajadustega inimeste (vanglast vabanenud, vaimse puudega jt) rehabiliteerimise puudulikkus. (Kõre, 2003, lk 16–17)

Korp, Wagner ja Walters (2014) võrdlevad oma artiklis kodutuse olukorda Eestis 2006. ja 2014. aastal ning nendivad, et universaalsed kodutuse põhjused on jäänud samaks: alkoholisõltuvus, puudujäägid keele- ja tööoskustes, perede lagunemine, psühholoogilised ja psüühilised probleemid ning osadel juhtudel ka linnastumisega kaasneva kontrolli kadumine oma elu üle. (Korp, Wagner & Walters, 2014, lk 243).

Igal aastal kasvab nende elanike arv, kellel on eluaseme kättesaadavusega tekkinud raskused. Eluasemega seotud probleemid puudutavad pigem madalapalgalisi, noori peresid, üksinda elavaid eakaid, kellel on eluruumi üürimine või ostmise vähese sissetuleku tõttu raskendatud (Eesti Arengufond, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2014, lk 14–15).

Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS ja AS EMOR-i läbi viidud uuringu lõpparuandes kirjeldatakse eluasemeteenuse kasutajate sihtrühma ning tuuakse muuhulgas välja tulekahjuohvrid, alkoholisõltuvusega inimesed, vanglast vabanenud, toimetulekutoetuse saajad, elamisvõime eakad ja omaste hüljatud inimesed (Pihor, Timpmann & Batueva,

2011, lk 41). Neile lisanduvad asenduskodust iseseisvasse ellu astuvad noored, kel sageli puuduvad iseseisvalt hakkama saamiseks vajalikud igapäevased oskused ning kes vajavad seetõttu iseseisvumise ettevalmistamiseks ja ka pärast iseseisvumist toetavaid teenuseid. Iseseisva toimetuleku väga oluline eeldus on võimalus peale teenuselt lahkumist saada nii oma eluase kui ka töökoht, mis tagaks inimväärseks eluks vajaliku sissetuleku. Elluastumisel makstav ühekordne riiklik rahaline toetus ei pruugi olla piisav eluaseme soetamiseks. Samas pakuvad kohalikud omavalitsused neile noortele eluruumi kasutamise võimalust sotsiaalmajades, kus neid ümbritsevad eluraskustesse sattunud inimesed, kes ei pruugi olla noorele heaks eeskujuks. (Anniste, *et al.*, 2016, lk 4)

Sotsiaalse eluruumi teenuse üks sihtrühmadest Eestis on vanglast vabanenud. Kinnipidamisasutusest väljudes ei ole inimesel sageli elukohta, kuhu naasta, raske on leida tööd, mis võimaldaks teenida sissetulekut üüripinnale liikumiseks (Kährrik *et al.*, 2003, lk 50–51). Vanglast vabanedes vajab inimene sotsiaalset tuge ja eluaset, mis toetaks õiguskõuetekas elu. Inimest mõjutavad oluliselt teda ümbritsev keskkond ja suhtlusringkond, kellega ta lävib. Paraku puuduvad vanglast vabanenutel sageli toetavad sotsiaalsed võrgustikud. Seetõttu on väga oluline pakkuda neile sotsiaalset tuge, nõustamist ja juhendamist, et vältida kinnipidamisasutusse tagasisattumist. (Savitš, Luts & Vaks, 2016, lk 8) Uuringud viitavad sellele, et kuigi eluase üksi ei taga kuritegudest hoidumist, võib stabiilse elukoha olemasolu retsidiivsust vähendada kuni viiendiku võrra. Kuivõrd pärast vabanemist ei pruugi inimene töökoha puudumise tõttu olla suuteline ise eluruumi üürima, on oluline leida talle ajutine eluase ajaks, kuni ta püsiva elukoha leiab. (Tugiteenus vanglast... *a.d.*, lk 6) Selleks, et inimene pärast vanglast vabanemist üksi ei jääks, teavitab vangla sotsiaalametnik kohalikku omavalitsust. Kohaliku omavalitsuse abiga leitakse isikule eluruum ning tagatakse sotsiaalnõustamine ja vajaduse korral ühekordne toetus. (Savitš, Luts & Vaks, 2016, lk 8)

Lisaks eluruumile tuleks vanglast vabanenule tagada rehabilitatsiooniteenused, et toetada tema lõimumist ühiskonda. Vanglast vabanevad inimesed võivad vajada sotsiaal- ja võlanõustamist, psühholoogilist nõustamist, tegevusteraapiat, tööharjutust. Vanglast vabanejale võib tuge pakkuda tugiisik, kes motiveerib inimest tööle asumise ja probleeme lahendama. Vanglast vabanenutele Euroopa Liidu rahastuse toel käivitatud tugiteenuse

raames pakutavat majutusteenust saab klient kasutada kuni kuus kuud. Peale selle aja möödumist peaks inimene olema suuteline asuma iseseisvalt elama. (Tugiteenus vanglast..., *a.d.*, lk 11–13)

Eluruumi tagamise teenust võivad vajada ka sõltuvusprobleemiga inimesed. Alkoholism mõjutab tööturul aktiivset osalemist ja põhjustab eluruumist ilmajäämist. Inimene, kellel on probleeme alkoholiga, esinevad probleemid kogukonnaga, kus ta viibib (Aland, *et al.*, 2014, lk 39–44). Oinus on 2014. aasta uurimuses kirjeldanud kodutuid kui ennast kahjustava käitumisega inimesi. Neil on madal konkurentsivõime tööturul, mis tähendab seda, et neil on väiksemad võimalused leida tööd ja teenida piisavat sissetulekut, et tagada endale elamiseks elementaarsed vajadused. Uuringus kirjeldatakse kodutuid kui ühiskonnast eraldunud inimesi, kes ei huvitu oma tervise eest hoolitsemisest, neile ei lähe korda lähedaste arvamus ja nad on ükskõiksed ühiskonna normide suhtes. (Oinus, 2014, lk 16)

Kodutute eemaldumisele ühiskonnast ja kogukonnast viitavad ka teised autorid. Kährrik jt (2003) toovad välja kodutu n-ö koondportree – mees vanuses 40–60, kellel pole peret ja/või kel puuduvad suhted oma pere ja lähedaste sugulastega (Kährrik *et al.*, 2003, lk 51). Sotsiaalsete sidemete puudumisele või nõrkusele viidatakse ka teistes Eesti kodutute olukorda käsitlevates uuringutes (Tallinna Sotsiaaltöö ..., 2012; Kõre *et al.*, 2006; Tint, 2015; Prohhorenko, 2003).

Kuivõrd eluasemeta jäänud inimeste individuaalsed riskid süvendavad nende toimetulekuprobleeme ning nad on sageli ka kogukonnas tõrjutud, siis on sellest olukorrast väljatulemiseks vaja materiaalselt abi, juhendamist ja nõustamist. Bach (2012) on oma magistrیتöös välja toonud, et „sotsiaalriik ja sotsiaalsete õiguste kaitse sisaldavad abi ja hoolt neile inimestele, kes ei ole suutelised ise eluruumi endale ja oma perekonnale kindlustama.” (Bach, 2012, lk 13–14)

1.4. Eluruumi tagamise teenuse korraldus Eestis

Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on öeldud: „põhiseadus lähtub isiku autonoomsusest ja vabadusest, vastutab põhiseaduse järgi inimene endale

inimväärsel elu kindlustamise eest eelkõige ise". (Aaviksoo, *et al.*, lk 361) Samas on öeldud, et PS § 28 lg 2 annab inimesele õiguse puuduse korral abi oodata riigilt. Riigikohus on kõnealuse normi tõlgendamisel viidanud esmavajaduste rahuldamisele minimaalsel tasemel, mis tagab inimväärikuse. (*Ibid.*, lk 142) Selliste esmavajaduste hulgas on nimetatud ka „magamisaset, mis peab olema külmal aastaajal köetud ruumis, ning elementaarseid hügieenitarbeid ja pesemisvõimalust". (*Ibid.*, lk 142) Seega, kuigi põhiseadus käsitleb inimese õigust eluasemele väga minimaalse standardi kohaselt, on eluruumi kasutamise võimalust peetud oluliseks inimväärsel elustandardi komponendiks.

Eluruumi puudumisel tegelevad sotsiaaltöötajad sellega, et tagada raskustesse sattunud inimeste osalemine ühiskonnas. Sotsiaaliigi põhimõte on ennetada ja vähendada toimetulekuraskustesse sattunud inimeste kõrvalejäämist ühiskonna- ja majanduselust. (Sotsiaalministeerium, *s.a.*, lk 3). Kõrvemaa (2008) on oma uuringus välja toonud, et majutusasutustel peaksid olema toetavad teenused, mille abil saaksid teenusel olevad kliendid võimaluse ühiskonda taasloomuda. Toetavateks teenusteks oleks tema sõnul toetatud elamise teenus ja rehabiliteerimine teise tegevuse kaudu (Kõrvemaa, 2008, lk 72).

Eestis reguleerib sotsiaalhoolekannet sotsiaalhoolekandeseadus (SHS), mis paneb toimetulekuraskustesse sattunud inimeste abistamiskohustuse kohalikule omavalitsusele (KOV) kui inimesele kõige lähemal seisvale avaliku võimu kandjale (Sotsiaalhoolekandeseadus, 2015). KOV-i hoolekande korraldamiskohustus hõlmab kolme peamist ülesannet. tagada sotsiaalteenuste olemasolu, selgitada välja isiku abivajadus ning anda temale või tema perekonnale vajadusele vastavat abi, sh katta isiku sotsiaalteenuste kulud, kui isikul endal selleks piisavalt ressursse ei ole. Kui abivajadus on tuvastatud, ei ole kohalikul omavalitsusel õigust teenuste osutamisest keelduda. Kui kohalikul omavalitsusel endal puudub teenus, siis on ta kohustatud vastava teenusepakkuja leidma, mis tähendab, et vajadusel tuleks teenuse korraldamisel teha koostööd nii eraettevõtjate kui ka naabervaldade omavalitsustega. (Pihor, Timpmann & Batueva, 2011, lk 11, 93)

Eesti Vabariigi sotsiaalhoolekande seadus (SHS § 5 lg 1) seab kohalikule omavalitsusele kohustuse tagada eluruum inimestele, kes ei ole suutelised seda endale kindlustama (Sotsiaalhoolekande..., 2015). Samas jätab seadus omavalitsusele vabad käed otsustamiseks, millise viisi ta inimese abistamiseks valib. Juhul, kui inimesel pole eluaset, võib omavalitsus inimesele anda kasutada sotsiaalkorteri või pakkuda majutuskohta sotsiaalpinnal. Teatud abivajajad suunatakse varjupaika. Lastele pakutakse kompleksteenust turvakodus, kus lisaks ajutisele eluruumile on tagatud ka hoolitsus lapse heaolu ja arengu eest. Samuti võib omavalitsus olukorra lahendamiseks inimest abistada sobiva eluruumi leidmisel ning üürilepingu tagatisraha või esimese üürimakse tasumisel.

Poliitikauuringute keskuse Praxis läbiviidud uuringu andmetel jaotub sotsiaalteenuste korraldus Eestis kolmeks:

- 1) teenused on tagatud KOV töötajate, osakondade, allasutuste kaudu;
- 2) KOV ostab teenuseid sisse erasektorist, mittetulundusühingutelt või teistelt omavalitsustelt;
- 3) KOV delegeerib teenuse korraldamise allasutustele või kolmandale sektorile.

Eluruumi ja varjupaigateenuse korraldus tagatakse sageli omavalitsuse omandis olevate asutuste kaudu. Väiksemates omavalitsustes juhib sotsiaalnõunik teenuse pakkumise korraldamist ja enamustes omavalitsustes tasuvad eluasemeteenuste eest teenusel olivad kommunaalkulude eest ise. (Pihor, Timpmann & Batueva, 2011, lk 11, 93)

Eluruumile esitatavad nõuded on kehtestatud majandus- ja taristuministri määrusega („Eluruumile...“, 2015). Nõuete kehtestamise eesmärk on tagada inimesele ohutu ja tervislik elukeskkond, kus ööpäevaringselt ööbida (Eluruumile esitatavad nõuded, 2015).

Eluruumi teenus tagatakse turvakodu- ja varjupaigateenuse ning toetatud elamise teenusega (Sotsiaalhoolekande..., 2015). Sotsiaalhoolekandeseaduses sätestatud eluruumi tagamise teenused on järgmised:

- Varjupaigateenus – „Kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on ajutiselt ööbimiskoha võimaldamine täisealisele isikule, kes ei ole võimeline endale öömajakohta tagama. Ajutises öömajakohas peab olema tagatud

voodikoht, pesemisevõimalus ja turvaline keskkond.” (Sotsiaalhoolekande..., 2015)

- Turvakoduteenus – „Kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on tagada sotsiaalhoolekande seaduses § 33 lg2 nimetatud isikutele ajutine eluase, turvaline keskkond ja esmane abi. Esmase abi raames tuleb isikule vajaduse korral tagada kriisiabi, mis taastab isiku psüühilise tasakaalu ja tegevusvõime igapäevaelus, ning teavitada isikut teistest abi saamise võimalustest. Tulenevalt isiku eest ja vajadusest tagatakse ka tema hooldamine ja arendamine.” (Sotsiaalhoolekande..., 2015, §33 lg 2)
- Eluruumi tagamine – „Kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on eluruumi kasutamise võimaluse kindlustamine isikule, kes ei ole sotsiaalmajanduslikust olukorrast tulenevalt võimeline enda ja oma perekonna vajadustele vastavat eluruumi tagama.” (Sotsiaalhoolekande..., 2015, § 41, lg 1)
- Toetatud elamise teenus – „Isiku sotsiaalse toimetuleku ja integratsiooni toetamine koos juhendamisega majapidamise ja igapäevaelu korraldamises, et tagada isiku võimalikult iseseisev toimetulek iseseisvalt elades.” (Sotsiaalhoolekande..., 2015 § 94 lg 1)

Toetatud elamise teenus on riiklik rehabilitatsiooniteenus. Teenust osutatakse täisealisele isikule, kellel on raske, sügav või püsiva kuluga psüühikahäire. Teenust ei osutata ilma rehabilitatsiooni teenusele suunamiseta ja isikutele, kellel on alkoholi sõltuvusprobleem. (Sotsiaalhoolekande..., 2015)

Kuigi eluruumi tagamisele suunatud teenused on õiguslikult reguleeritud ning paljudes kohalikes omavalitsustes neid abivajajatele ka osutatakse, on nende teenuste sisu ja osutamise kvaliteet omavalitsuseti erinev. Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava aastateks 2016–2023 koostamise ettepanekus on välja toodud, et Eestis on sotsiaalteenuste tagamise osas järelevalve puudulik ning seadustega kehtestatud kvaliteedinõuded on väga madalad või sootuks puuduvad. Kuna sotsiaalhoolekande seaduses seadust reguleerivad aktid puuduvad, siis ei ole võimalik teenuse tagamise kvaliteeti ka hinnata. (Sotsiaalministeerium, (s.a.b). lk 8).

Väiksemates linnades ja valdades on sotsiaaltöötajatel ülevaade oma elanikest, kes võiksid teenuseid vajada. See aitab ennetada abi vajavate inimeste probleemide süvenemist ja tagada toetavate teenustega isiku tavapärasesse ellu naasmist. (Pihor *et al.*, 2011, lk 11)

Eluruumist ilmajäämise põhjused on meil ja mujal maailmas üsnagi sarnased. Keeruline on hinnata, kui palju on neid inimesi, kes reaalselt vajavad elamiseks peavarju, kus turvaliselt ööbida. On ka neid inimesi, kellel on eluruum, kuid elamistingimused on puudulikud või lausa elamiskõlbmatud. Ühiskonnas on grupp inimesi, kes on leppinud olukorraga ning elavad päev korruga, sest neil ei pruugi olla teadmiseid, millised on nende õigused ja võimalused eluruumile. Samas on ka neid inimesi, kes on eluruumist ilma jäänud elus tehtud valede valikute või oskamatusse pärast.

2. UURING ELURUUMI TAGAMISE TEENUSEST ALU SOTSIAALMAJA NÄITEL

2.1. Eluruumi tagamise teenus Rapla vallas ja Alu sotsiaalmaja

Empiiriline uurimus keskendus Rapla vallas pakutavale eluruumi tagamise teenusele Alu sotsiaalmaja näitel. Kuivõrd Alu sotsiaalmaja on üks osa Rapla vallas eluruumi tagamisele suunatud meetmetest, antakse kõigepealt lühiülevaade eluruumi tagamise teenuse korraldusest Rapla vallas.

Sotsiaalhoolekande seadus kohustab omavalitsust toimetulekuraskustes inimest abistama, kuid pakutavate teenuste osutamise tingimused ja kord on jäetud iga omavalitsuse otsustuspädevusse. Seega on iga kohaliku omavalitsuse ülesanne kehtestada määrusega nõuded teenuse eesmärgile ja sisule, sealhulgas tegevustele, mis on vajalikud teenuse eesmärgi saavutamiseks, samuti võib omavalitsus määruses sätestada teenuse saamiseks õigustatud isikute loetelu. Vastavalt Rapla vallavolikogu kehtestatud sotsiaaleluruumide üürile andmise ja kasutamise korrale on sotsiaaleluruumi teenus suunatud järgmistele sihtrühmadele (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014, § 5, lg 1 p-d 1–5):

- isikud, kellel on tervislikel põhjustel raskusi eluruumis liikumisega või endaga toimetulekuga ning kelle kasutuses olevas eluruumis ei ole võimalik nende hooldamise korraldamine;
- toimetulekuraskustes pered, kes ei suuda ise endale eluruumi tagada,
- isikud, kes tulekahju, loodusõnnetuse, katastroofi või muul sarnasel põhjusel on kaotanud oma eluaseme;
- asenduskoduteenuselt või hooldusperest ellu astujad,
- kinnipidamiskohast vabanenud.

Isiku puhul, kes on valda või linnavalitsusse abi saamiseks pöördunud, võetakse aluseks isiku kirjalik pöördumine, peale mida menetletakse taotlus ja seejärel omavalitsuse sotsiaalkomisjon hindab isiku olukorda ja abi vajaduse suurust ning eluruumi tagamise teenuse saamise vajadust. (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014, § 7)

Alu sotsiaalmaja on Rapla hooldekeskuse allasutus, mis pakub eluaseme- ja öömaja teenust sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele. Rapla vallavalitsuse vastu võetud määruses on kirjas, et Alu sotsiaalmaja on Rapla hooldekeskuse hallatav asutus, milles asuvad sotsiaalpinnad, kus osutatakse eluaseme- ja öömajateenust sotsiaalselt mittetoimetulevatele Rapla valla elanikele. (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014)

Alu sotsiaalmaja asub Rapla kesklinnast umbes nelja kilomeetri kaugusel Alu alevikus. Hoone kuulub alates 2008. aastast Rapla vallale. Samal aastal hoone renoveeriti ning seal alustas tegevust Alu sotsiaalmaja nime kandev asutus. Majas on 12 tuba, nendest kolm ühetoalist ja kaheksa kahetoalist tuba. Samas hoones pakutakse ka öömajateenust. Teenus on mõeldud ajutiseks majutamiseks inimestele, kes on sattunud olukorda, kus neil puudub ööbimine või eluruum. Öömajateenuse jaoks on Alu sotsiaalmajas eraldatud üks ruum, kuhu saab korraga majutada neli inimest. Ruumi kujundamisel on lähtutud turvalisusest. Ruumis on metallist WC-pott, kraanikauss ja põrandal magamiseks madrats. Öömaja teenust osutatakse kell 19.00–09.00, talvisel ajal ka päeval, kui õhutemperatuur jääb alla 15 külmakraadi. (Alu Sotsiaalmajja..., 2013, § 2)

Alu sotsiaalmajas asuvad ka sotsiaalpinnad, mis on mõeldud eluruumi tagamiseks pikemaks perioodiks isikutele, kes ise endale eluaset tagada ei suuda. Alu sotsiaalmajja sotsiaalpinna saamiseks tuleb esitada vormikohane taotlus Rapla vallavalitsuse sotsiaalosakonnale. Sotsiaalkomisjon vaatab inimese taotluse läbi ja põhjendatud taotluse korral eraldatakse isikule majas sotsiaalpind. Inimesega sõlmitakse kirjalik üürileping kahe nädala jooksul peale otsuse teatavaks tegemist. Üürilepingud, mis kuuluvad Rapla hooldekeskuse hallatavate asutuste alla, sõlmib Rapla hooldekeskuse juhataja. Rapla hooldekeskuse juhataja esitab Rapla vallavalitsusele teenuse kasutamise kohta igakuise aruande. Järelevalvet sotsiaaleluruumide üle teostab Rapla valla sotsiaalnõunik. (Alu Sotsiaalmajja..., 2013)

Rapla Vallavalitsuse määruse järgi on Alu sotsiaalmajja majutamise aluseks isiku arengukava, mille järgi isiku resotsialiseerumise või rehabiliteerimise üheks eelduseks on elamispinnata isiku paigutamine sotsiaalmajja (Alu Sotsiaalmajja..., 2013, § 5). Sotsiaalmajja paigutatud isiku esmase arengukava koostab Rapla Vallavalitsus.

Sotsiaalmajja eluruumi saanud isiku kohta koostab Rapla Vallavalitsuse sotsiaalosakond toimiku, kuhu lisatakse isikut tõendava dokumendi koopia, pere- või üldarsti hinnang isiku tervislikule seisundile, kus on näidatud, et isik ei põe nakkusohlikke haigusi. Lisaks arstitõendile peab isiku toimikus olema arenguplaan ja sotsiaalkomisjoni otsus. Peale isiku toimiku koostamist antakse arengukava vähemalt üks kuu enne sotsiaalmajja majutamist üle Rapla hooldekeskusele (RHK). Isiku arengukava edaspidist täitmist kontrollib RHK sotsiaaltöötaja. Majutuslepingu kehtimise eelduseks on see, et isik tasub sotsiaalpinna eest ja täidab arengukavas seatud eesmärgid. Isikud, kellel puuduvad rahalised vahendid majutuse eest tasumiseks, võivad pöörduda Rapla valla sotsiaalosakonda toetuse saamiseks. (Alu Sotsiaalmajja..., 2013)

Isikud, kellega on sõlmitud sotsiaaleluruumi majutusleping, peavad järgima sotsiaaleluruumis kehtestatud korda. Sisekorra eeskirja rikkumiste korral, võib sotsiaalkomisjoni otsusega üürilepingu isikuga ennetähtaegselt lõpetada. Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel oleval isikul on keelatud kutsuda majja asutuse töötajatelt luba küsimata võõraid, asutuses mitte elavaid inimesi, viibida majas enam kui 1,0 promillise joobega, tuua majja lemmikloomi, kasutada või omada narkootilisi ja joovet tekitavaid aineid ning suitsetada selleks mitte ettenähtud kohas ja siseruumides. Eluruumi tagamise teenusel oleval isikul on kohustus täita asutuse töötajate antavaid teenusega seonduvaid korraldusi, sealhulgas võimaldama kontrollida joovet. Isikud, kellel on joovet enam kui üks promill, peavad lahkuma majast või asuma öömajateenusele. (Alu Sotsiaalmajja sisekorra..., 2012)

Õiguskantsler on pööranud kontrollkülastusi tehes tähelepanu sellele, et öömajateenusel viibivate isikute joobe kontrollimine ja öömajateenusest keeldumine ebakaines olekus inimestele on seadusega vastuolus. Sotsiaalhoolekandeseadusest tulenevalt on KOV-i kohustus tagada kõikidele abi vajavatele isikutele ligipääs öömaja teenusele. Joobe kontrollimiseks, peavad asutuse töötajad pöörduma politsei poole. (Õiguskantsleri kantselei, 2015, lk 71)

2.2. Uurimustöö eesmärk, metoodika ja valim

Sotsiaalhoolekandeseadus jätab omavalitsusele vabad käed, milliseid meetmeid rakendada eluasemeta jäänud toimetulekuraskustes inimeste abistamiseks ning seetõttu on omavalitsuste praktika eluruumi tagamisel väga erinev.

Uurimuse abil otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Milliseid eluruumi tagamise võimalusi Rapla vallas rakendatakse ja milliseid teenuseid osutatakse Alu sotsiaalmajas?
- Millistel põhjustel jõuab inimene eluruumi tagamise teenusele?
- Millised on teenuse osutamiseiga seotud probleemid ja kuidas on teenus toetanud teenuse saajate toimetulekut?

Kuivõrd Eestis ei ole eluaseme tagamisele suunatud teenuste korraldust ja tulemusi varasemalt väga põhjalikult uuritud ning teenuse kasutajate vaate mõistmiseks oli vaja saada teada inimeste arvamusi, arusaamasid ja väärtushinnanguid, siis valiti uurimuse läbi viimiseks kvalitatiivne lähenemine.

Andmete kogumiseks kasutati ettekavatsetud valimit. Valimi kriteeriumiks oli respondendi kokkupuude teenusega ja valmisolek uuringus osalemiseks. Valimi moodustasid Alu sotsiaalmajas teenusel olevad kliendid, Alu sotsiaalmaja töötajad ja Rapla vallavalitsuse sotsiaaltöõspetsialistid. Töö autor pidas oluliseks intervjuuerida Rapla valla sotsiaaltöõspetsialiste, kes on pädevad kirjeldama eluruumi tagamise teenust, ning Alu sotsiaalmaja töötajaid, sest nemad oskavad anda selge ülevaate Alu sotsiaalmaja teenusel toimuvast. Klientide uuringusse kaasamise eesmärk oli mõista, kuidas kliendid teenust hindavad ning millist mõju on see nende hinnangul nende toimetulekule avaldanud. Uurimuses osalesid respondendid vabatahtlikult.

Ettepanek uurimuses osaleda tehti 15 respondendile, neist kaks ei olnud nõus uuringus osalema. Uuringus osales kokku 13 respondenti: neli Rapla valla sotsiaaltöötajat, kaks Alu sotsiaalmaja töötajat ja seitse Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel olevat

klienti. Üks Alu sotsiaalmaja töötajatest keeldus intervjuu andmisest. Kõiki eluruumi tagamise teenusel olevaid kliente ei olnud võimalik intervjueerida, sest mõned kliendid ei viibigi alaliselt majas (on vaid nimekirjas), ühe kliendi diktsioonist ei olnud võimalik aru saada, sest ta oli alkoholihoobes, ja kaks klienti keeldus intervjuud andmast.

Vanim respondent oli 72-aastane ja noorim 34-aastane. Kolmel uuringus osalenud Rapla valla sotsiaaltöötajal oli sotsiaaltöös kõrgharidus ning ühel osalejal oli ärijuhtimise kõrgharidus, millele lisandus juhtumikorraldaja täiendusõppekursus. Uurimuses osalenud Alu sotsiaalmajas töötajatest ühel oli kutsekeskharidus ja teisel kaheksaklassiline haridus.

Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuu abil, mis algab kavakindlalt, kuid kulgeb lähtuvalt situatsioonist ja nõuab loovat lähenemist (Õunapuu, 2014, lk 171–172). Poolstruktureeritud intervjuu kasuks otsustati, sest intervjuu annab respondentidele võimaluse vabamaks eneseväljendamiseks ja lisaks võimaldab uurijal intervjuu käigus esitada lisaküsimusi.

Intervjuude läbiviimiseks koostas autor kolm küsimustikku: Alu sotsiaalmaja töötajatele, Alu sotsiaalmaja klientidele ja Rapla valla sotsiaaltöötajatele. KOV sotsiaaltöötajate intervjuud keskendusid ülevaate saamisele, milliseid eluruumi tagamise võimalusi Rapla vallas rakendatakse ja kuidas jõuab inimene eluruumi tagamise teenusele. Alu sotsiaalmaja töötajate intervjuud keskendusid Alu sotsiaalmaja teenusele ja sellega seotud probleemidele. Teenuse kasutajatelt uuriti peamiselt, kuidas nad hindavad teenuse tagamisega kaasnevaid toetusi ja mil moel on eluruumi tagamise teenus toetanud teenuse saajate toimetulekut.

Uurimuses osalemiseks nõusoleku andnud respondentidega lepidi eelnevalt telefoni teel kokku intervjuu läbiviimise koht ja aeg. Teenusel viibivate klientide käest küsiti nõusolekut kohapeal, enne intervjuu alustamist. Neljale intervjuueeritavale saadeti e-posti teel kiri, et leppida kokku intervjuu toimumise aeg ja koht. Rapla valla sotsiaaltöötajad otsustasid anda intervjuu koos.

Intervjuu viidi läbi ajavahemikus 21.–28.02.2017. Kvalitatiivsetes uurimustes püütakse uurida inimesi „nende loomulikus keskkonnas”. (Laherand, 2008, lk 68) Seetõttu viidi

intervjuu läbi kas respondentide töökohas Rapla vallas või Alu sotsiaalmajas. Nelja intervjuueeritavaga viidi uurimus läbi Rapla Vallavalitsuses. Üheksa intervjuueeritavaga viidi intervjuu läbi Alu sotsiaalmajas. Intervjuueerimisele kulunud aeg jäi vahemikku 10–120 minutit. Intervjuu salvestati diktofoniga ja eelnevalt küsiti intervjuueeritavatelt luba salvestamiseks. Intervjuud alustati enese ja uurimistöö tutvustamisega. Suurem osa respondentidest andsid intervjuu heameelega, oli näha, et inimestel meeldis ennast avada ja kaasa rääkida. Intervjuud on lindilt maha kirjutatud sõna-sõnalt, lisaks dokumenteeriti vastajate mitteverbaalsed reaktsioonid, nt intervjuueeritava naer.

Enne andmete töötlemise juurde asumist omistati igale respondentile kindel kood, milles esimene osa tähistab respondentide gruppi, mida vastaja esindab ja number märgib, mitmes intervjuueeritav oli. Näide: koodiga ST-1 tähistatakse respondenti, kes on sotsiaaltöötaja ja kelle intervjuu järjekorranumber oli üks. K-täht koodis näitab, et tegu on Alu Sotsiaalmaja kliendiga, ning T-täht tähistab Alu Sotsiaalmaja töötajat. Objektiivsuse suurendamiseks kasutas uurija andmete töötlemisel materjali, kus respondentide nimed olid asendatud koodidega.

Kuivõrd antud teemat on vähe uuritud, siis ei olnud võimalik lähtuda ühestki teoreetilisest raamistikust. Seetõttu kasutati töös kombineeritud sisuanalüüsi. Uurijat huvitasid eelkõige uurimuses osalejate arusaamad, nende väärtushinnangud ja kogemused, mis seostuvad uurimisteedega. Induktiivne lähenemine toob kõige paremini esile osalejate uuritava teemaga seostuvad mõtted, hoiakud ja tunded. Põhikategooriad olid enne uurimuse läbiviimist piiritletud intervjuu teemade kaudu, alakategooriad kujunesid induktiivselt uurimuse käigus sisukoodidest, milles uurija leidis olevat ühise nimetaja.

2.3. Alu sotsiaalmajas pakutavate teenuste korraldus

Alu sotsiaalmajas pakutakse kaht liiki eluruumi tagamise teenust: öömajateenust, mis on mõeldud lühiajaliseks lahenduseks, ja sotsiaalpinna teenust, mis on mõeldud kuni üheks aastaks eluruumi tagamise teenust vajavatele mittetoimetulevatele isikutele. (Alu Sotsiaalmajja..., 2013)

/.../ Alu Sotsiaalmaja eesmärgiks on osutada kaht erinevat teenust. Esiteks eluasemeteenust, kus isik saab voodikoha ühekohalises või kahekohalises toas, kokku 20 kohta, ja ajutist varjupaiga-öömaja teenust, mida on selleks ettenähtud ruumis neli kohta. (ST-2)

Öömajateenus on mõeldud ajutiseks majutusvõimaluse pakkumiseks inimestele, kes on sattunud olukorda, kus neil puudub ööbimiskoht või eluruum. Teenusele on võimalik paigutada korraga neli inimest.

/.../ Öömaja teenus on mõeldud inimesele, kellel ei ole alalist elamispiinda või [kes] on sattunud kriisiolukorda (näiteks loodusõnnetuse või tulekahju tagajärjel) (ST-1)

Respondentide vastused rõhutavad öömajateenuse olemust – tegemist on ajutise lahendusega, mida pakutakse hätta sattunud inimestele. Öömaja teenuse eest klient ise ei maksa ning majutuslepingut temaga ei sõlmita. Kuivõrd tegu on kriisiolukorras abi vajavatele inimestele vajaliku teenusega, millele pääs peab olema tagatud võimalikult kiiresti, siis ei ole teenusele saamiseks vajalik Rapla Vallavalitsuse sotsiaalkomisjoni otsus. Inimesega, kes jääb öömajateenusele pikemalt kui kolm päeva, sõlmitakse erakorraline majutamisleping ning Rapla valla sotsiaalosakonnas koostatakse isikule arenguplaan.

/.../ Öömaja-varjupaigateenus on ajutise ööbimiskoha võimaluse kindlustamine täisealisele isikule, kes ei ole võimeline endale ööbimiskohta leidma; teenuse eest tasub vald, lepingut isikuga ei sõlmita. (ST-2)

Töö autoril oli võimalus intervjuude läbiviimise ajal näha Alu sotsiaalmaja ruume. Öömajateenust osutatakse Alu sotsiaalmajas ühes ruumis, kuhu on eraldi sissekäik. Hügieenitoiminguteks on ruumis dušš, kraanikauss ja WC-pott. Kliendile antakse magamiseks madrats. Kapid kliendi isiklike esemete jaoks on õues. Ruumil on turvaaken, millest on valvuril võimalik oma teenistusruumist klienti jälgida. Infotahvil on maja sisekorra eeskiri, mille kohaselt saab inimene öömajateenusele tulla õhtul kell 19.00 ja veeta seal aega hommiku kella 09.00-ni. Talvisel ajal saab teenusel olla ka päevasel ajal kui väljas jääb õhutemperatuur alla 15 külmakraadi.

Alu sotsiaalmajas asuvad ka sotsiaalpinnad, mis pakuvad eluasemeteenust sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele Rapla Hooldekeskus (2017). „Alu Sotsiaalmajja sotsiaalpinna saamiseks tuleb esitada vormikohane taotlus Rapla Vallavalitsuse sotsiaalosakonnale.” (Alu Sotsiaalmajja..., 2013) Respondendid tõid välja, et Alu sotsiaalmajas pakutav sotsiaalpind on mõeldud peamiselt oma valla elanikule, kes ei ole võimeline seda endale tagama. Samuti on tagatud teenus vanglast vabanenule. Sotsiaalpinna ei eraldata perekondadele.

/.../ Sotsiaalmajja on Rapla valla omandis olev hoone, kus asuvad sotsiaalpinnad, sotsiaalhoolekandeks vajalikud ameti- ja abiruumid ning ruumid öömaja-varjupaigateenuse osutamiseks. (ST-2)

/.../ Sotsiaalpind on Rapla valla omandis olev eluruum ühiskasutuses olevate abiruumidega, mis antakse üürile sotsiaalteenusena eluaset vajavale üksikisikule, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale tagama. (ST-2)

Sotsiaalpind asub sotsiaalmajas, kus eraldatakse inimesele oma ruum, lisaks sellele on tal õigus kasutada sotsiaalmajas asuvaid abirume. Sotsiaalpinna teenus erineb öömajast selle poolest, et teenusel oleva isikuga sõlmitakse majutusleping ning sotsiaalpinna teenusel on eluruumi tingimused paremad.

Sotsiaalmajja ja sotsiaalpinna on kajastatud Rapla valla kodulehel kui toetatud elamise teenust. Kuivõrd sotsiaalhoolekandeseaduse mõistes on toetatud elamise teenus rehabilitatsiooni teenus, millel on kindlad nõuded, võib see teenuse saajates segadust tekitada. Sotsiaalhoolekandeseaduse § 94 on välja toodud, millisel tingimusel on inimesel võimalik elada toetatud elamise teenusel. Toetatud elamise teenus on mõeldud rehabilitatsiooni teenusena, inimestele kellel on vaimsed ja psüühilised häired. Teenuse osutamisel saab klient toetust tugiisikult, kes peaks vähemalt kahel korral nädalas teenusel olevat isikut aitama ja juhendama. (SHS, 2015, § 94, lg 2, p-d 1–4) Ühestki intervjuust ei tulnud välja, et toetatud elamise teenust sellisel viisil Alu sotsiaalmajas pakutaks. Töö autori arvates on Rapla valla kodulehel teenuse kirjeldus eksitav.

Ühe uurimuses osalenud sotsiaaltöötajate seisukohalt tuleks selleks, et inimene jõuaks sotsiaalpinna, öömajateenusel viibiva kliendiga tegeleda, sh hinnata tema iseseisvalt hakkama saamise võimalusi. Tema sõnul korraldab öömaja teenusel oleva inimese rehabilitatsiooni teenust asutuses töötav koordinaator.

/.../ Rehabilitatsiooni kohustus on temal isikute osas, kes peavad jõudma öömaja teenuselt sotsiaalpinna. /.../ (ST-2)

Uuringus osalenud kliendid ja sotsiaaltöö spetsialistid kirjeldasid teenusele saamise protsessi mõnevõrra erinevalt.

Sotsiaaltöötajate intervjuudest selgub, et teenusele saamiseks esitatakse avaldus, mille vaatab läbi sotsiaalkomisjon. Rapla valla määrusega kehtestatud korra kohaselt tuleb iga inimese kohta, kes soovib asuda eluruumi tagamise teenusele, koostada toimik. Uuringu käigus läbi viidud intervjuudes rääkisid respondendid pigem lepingus fikseeritavatest andmetest ning tegevusplaanist ning koordineerivatest dokumentidest, mille koostab koordinaator. Üks respondentidest ütles otse, et toimikut ei koostata, vaid tegemist on lihtsalt andmekogumiga, mida teenusele suunamise protsessis asjaosalised dokumenteerivad.

/.../ Isik saabub sotsiaalpinna teenusele läbi valla sotsiaalkomisjoni otsuse, seega esmase informatsiooni isiku kohta annab vallavalitsuse sots. osakond. Vajalikud andmed teenusele saamiseks kirjeldatakse majutuslepingus ning vajadusel lisatakse andmeid tegevusplaani ning lisaks veel koordineerivad dokumendid, mille koostab koordinaator. Kokku moodustubki toimik, ühe isiku andmete pagas. Jah, tervisetõend on vajalik, selle puudumisel koordinaator aitab kliendil [taotlemist] korraldada. Vangist vabanenutel on tervisetõend olemas. (ST-1)

/.../ Ei ole toimikuid, kuid on erinevaid andmeid. /.../ (ST-2)

/.../ Inimene pöördub sotsiaaltöötaja poole, kirjutab avalduse eluruumi taotlemise ja kaotamise põhjuste kohta. Lisab nõutavad dokumendid kinnisvara ja vahendite puudumise kohta. Vallavalitsuse sotsiaalkomisjon vaatab avalduse läbi ja tehakse otsus.

Vaba sotsiaalpinna olemasolul peab ta selle saama kuu aja jooksul, tegelikult võib ta selle kiiremini saada. /.../ (ST-2)

Klientide vaade teenusele jõudmise protsessist on veelgi lihtsam. Alu sotsiaalmaja eluruumi tagamise teenusel olevad kliendid tõid välja selle, et nad ise ei pidanud teenusele saamiseks esialgu Rapla Vallavalitsuses sotsiaalosakonnas avaldust tegema. Teenusele pigem tuldi vabade pindade olemasolu korral ja siis, asutuses juba teenusel olles, kirjutati avaldus.

/.../ Vend käis vallas ja tegi avalduse, siis toodigi siia. Ise ei pidanud ma mingit avaldust tegema /.../ (K-1)

/.../ Ma läksin valda ja seal öeldi, et saab koha. Vallas ma mingit avaldust kirjutama ei pidanud, täitsin selle siin, kui tulin, koordinaatori juures. /.../ Ma ainult ei mäleta, kas ma tulin kohe samal päeval või tulin järgmisel päeval siia koordinaatori juurde. (K-3)

/.../ Mind toodi siia möödunud aastal, mees suri ära ja siis toodi siia, ei pidanud avaldust kohe tegema. (K-7)

Kahe kliendi intervjuud viitavad olukordadele, kus inimese toob teenusele keegi kolmas ning alati ei pruugita inimese käest nõusolekut küsida või teenuse vajadust talle selgitada.

/.../ Mind toodi siia, siis oli see Tina Andres [endine RHK juhataja], elasin Venekülas. Alguses viisid nad mind Kernu, sinna viisid nad mind ilma nõusolekuta ja hiljem toodi siia. Ma ei pidanud tegema mingit avaldust /.../ (K-6)

/.../ Mina ei teinud midagi, et siia majja saada, minul olid sellised inimesed, ma ei tea isegi, kes oli. Ütlesid, et vanainimene on üksipäini seal, ja Vaike ütles, et elektrikud olid öelnud. Ma jäin haigeks, maja teine pool hallitas ja läksin haiglasse ja haiglast toodi siia /.../ (K-4)

Intervjuude käigus selgus, et sotsiaaltöötajad vaid juhendavad inimest, mida peaks tegema, et saada sotsiaaleluruumi, kuid sotsiaaltööspsialistid ise selle teenusega rohkem kokkupuuteid ei oma. Uuringus osalenud sotsiaaltöötajate näevad oma rolli üksnes

inimese abivajaduse hindamises, inimesele teenuse vajaduse ja olemuse selgitamises ning tema sotsiaalnõuniku poole suunamises. Taotluse ja otsuse lõpliku kinnitamisega tegeleb üks inimene, valla sotsiaalnõunik.

/.../ Eluasemeteenusele saamisel, meie spetsialistid sellega ei tegele, see läheb sotsiaalnõunikule, kes siis tegeleb nende taotlustega. Siis otseselt hooldekeskusele, kelle alluvusse see Alu kuulub, siis nemad toimetavad edasi. See ei ole nagu meie ametiülesannetega [seotud] tegevus. Pöördub valla poole, siis me inimest juhendame, anname talle juhiseid, millise isiku poole peab pöörduma, ja tegelikult selle isikuga hakkab ta nagu edasi toimetama. (ST-3)

/.../ Kui on vaja sotsiaaleluruumi, siis tuleb, teeb vallas taotluse, hinnatakse tema vajadus ja kui vajadus on ja võimalusi ka, siis pannaksegi see inimene sinna paika. Kui on niimoodi, et vaba ruumi ei ole ja ei ole ka kriitilist olukorda, siis taotlus võetakse vastu ja avaldused käivad läbi nõuniku, kui võimalus antakse, siis läbi protokollu kinnitatakse vajadus. Kui võimalust ei ole, siis ei võeta avaldust, sest võimalust eluruumi pakkuda ei ole ja hetkel järjekorras ka ei ole. /.../ (ST-4)

Intervjuudest selgus, et teenusele saamise protsess Rapla vallas on küll määrusega kinnitatud, kuid tegelik praktika on mõnevõrra teistsugune. Teenuse osutamise protsessis osalevatel töötajatel ja klientidel on kohati erinev arusaamine asjaajamisest. Intervjuud viitavad, et osadel juhtudel alustatakse dokumentide vormistamist alles peale seda, kui inimesed on asunud teenusele. Samuti näitavad klientidega tehtud intervjuud, et neil ei pruugi olla selget arusaama teenuse eesmärgist ning sellest, miks nad teenusele on suunatud. Alu sotsiaalmajas pakutakse öömaja teenust ja eluruumi tagamise teenust. Toetatud elamise teenust, nagu valla kodulehel on välja toodud, tegelikult ei pakuta.

2.3.1. Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenuse kasutajad

Alu sotsiaalmaja teenus on mõeldud inimese toetamiseks iseseisvasse ellu naasmisel. Uuringu käigus kogutud andmete alusel otsustades jagunevad kliendid kahte suuremasse sihtrühma: pensionärid ja tööealised inimesed.

2017. aasta jaanuari seisuga kasutasid Rapla vallas eluruumi tagamise teenust Alu sotsiaalmajas 19 inimest, kellest valdav osa on tööealised inimesed. Tööealiste klientide hulgas on üks vanglast vabanenu, neli töövõimetuspensionäri ja 12 pikaajalist töötut, kes saavad toimetulekutoetust. Eeldusel, et need kliendid on võimelised endale tööd leidma ning endale elatist teenima, võiks loota, et nad suudavad mingil hetkel ise endale eluaseme hankida. Siiski viitavad uuringus osalenud kliendid ise, et kuigi aeg-ajalt tehakse tasu eest väiksemaid töid, siis ei ole Alu sotsiaalmajas olevatel inimestel plaanis enda olukorra muutmiseks midagi ette võtta.

/.../ Ma arvan, et siin majas ei ole väga selliseid, keda see huvitaks. Siin võetakse elu lihtsalt. Kes tööd teevad, selliseid inimesi on siin vähe, aga tegelikult võiksid ja saaksid nad tööl käia küll. Nad on lihtsalt nii mugavad ja neil pole vaja tööd teha. Mõned küll käivad vahest haltuurat tegemas ja saavad natuke raha. (K-2)

Inimestele on oluline kuuluvustunne. Nad vajavad perekonda, sõpru, et tunda end oluliste ja kasulikena. Samuti aitab toetav võrgustik inimesel kriisiolukordadega toime tulla. Seetõttu uuriti respondentidelt ka nende suhete kohta pere ja kogukonnaga. Enamusel Alu sotsiaalmaja teenusel olevatel inimestel puuduvad või on probleemsed suhted perekonnaga.

/.../ Mul ei ole perekonda, ainult tütar on. /.../ Suhtleme siis, kui ta helistab, siis ainult suhtleme, las helistab, kui tahab /.../ (K-1)

/.../ Perekonda mul ei ole, aa jaa, laps on, tütar, kuid perega ma ei suhtle. (K-2)

/.../ Mul on kolm last, aga ka nendega ma ei suhtle, naine on neile rääkinud, valetanud seal minu kohta ja kontakti mul nüüd lastega ei ole. (K-3)

/.../ Perekond... kuidas ma siis ütlen. Mul on tütar ja tütrtütar. Nad elavad Tallinnas, suhtleme ikka niimoodi kord kuus, telefonis ka rohkem. (K-4)

/.../ Perekonda mul enam ei ole, oli, läks laiali. Kes mu perre kuulusid, neid oli päris palju. Ema ei kuulunud, siis ütleme, et minu pere oli naise ema, ema ise, tütar ja rohkem polnudki. No jah, poeg, see oli hiljem alles. Perega ei suhtle, absoluutselt ei suhtle, ei sugulastega ega naistega. Aga selle võib üles leida /.../ (K-5)

Osadel respondentidel on lapsed, kellega aeg-ajalt suheldakse, kuid kokkusaamisi ja külastusi ei toimu. Sotsiaalse võrgustiku moodustavad ainult Alu sotsiaalmaja teised kliendid ja töötajad. Üks respondentidest toob välja selle, et suhtleb oma lastega pidevalt, kuid siiski elab Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel.

/.../ Tütred on, kolm tütar. Ma suhtlen nendega kogu aeg. (K-7)

Intervjuudest kumab läbi, et kliendid tunnevad, et nad kuuluvad Alu sotsiaalmajja, üks respondent nimetab Alu sotsiaalmaja isegi oma perekonnaks.

/.../ Keda ma nimetaks perekonnaks, on see maja siin. (K-6)

Respondentidelt uuriti nende suhete kohta kogukonnaga. Alu kandi arengukavas on välja toodud üheks turvalisuse probleemiks sotsiaalmaja kliendid, kes reostavad bussiootepaviljoni ning tülitavad koolilapsi ja bussiootajaid (Alu kandi arengukava..., 2014, lk 13). Intervjuudest selgub, et kogukonna suhtumine Alu sotsiaalmajja on väga erinev. On inimesi, kellele ei meeldi, et selline asutus on aleviku keskel, ja neid, kes ei näe, et sotsiaalmaja oleks probleem. Ühelt sotsiaaltöötajalt saadud intervjuust tuleb välja see, et kuna eluruumi tagamise teenusel olevad isikud koristavad ja niidavad muru, siis sellest tulenevalt on kogukond rahul Alu sotsiaalmajaga.

/.../ Võin rääkida sellise kogemuse, et selles piirkonnas oli üks vaidlus. Ühistu vaidles teise ühistuga elukorralduse üle ja kolmas naaber oli Alu sotsiaalmaja. Rahulolematu ühistu nägi Alu sotsiaalmaja parema naabrina, kui see ühistu, kellega ta vaidles. Tunnustati, et Alu sotsiaalmaja järgib heakorda, niidab seal, on korrektne. /.../ Hiljuti toimus sotsiaalkomisjon Alu piirkonnas, räägiti muredest ja rõõmudest. Arutasime

näiteks seda, kuidas ikkagi seal olevad inimesi rohkem vastavatud raamatukoguga siduda. Mingisugust vastasseisu või eemale peletamist küll ei tajunud. (ST-2)

/.../ Kogukond on Alu sots.maja klientide suhtes sallivamaks muutunud. Alati on pahatahtlikke halvustajaid, kuid ei saa mainimata jätta ka positiivset märkamist ja tagasisidet inimeste poolt. Tore näide, kuidas Alu raamatukogu esindaja kutsus asutuse kliente raamatuid laenutama. (ST-1)

Üks respondentidest on seisukohal, et kogukond ei põlga neid inimesi, kuid paremaks peetakse seda, kui Alu sotsiaalmaja paikneks kõrvalisemas kohas, et inimesed, ennekõike lapsed, ei peaks seal toimuvat pealt nägema.

/.../ Aga noh, ega nad eriti ei põlga neid, eks nad ikka viltu vaatavad ka nende peale. Lapsed ju näevad kõike, mis siin toimub, pealt. (T-2)

/.../ Kogukond suhtub negatiivselt, nad ei taha, et alevi keskel on, võsas oleks parem olnud, ehitatud see üles. (T-1)

/.../ Öömaja teenusel ja sotsiaalmaja teenusel olevatesse inimestesse suhtutakse nii ja naa. (ST-4)

Kliendid ise tajuvad kogukonna suhtumist erinevalt, tuuakse näiteid positiivsetest olukordadest, kus alevirahvaga suheldakse, samas on osad klientidest kogunud ka halvaks panevat suhtumist.

/.../ Mina saan Alu rahvaga hästi läbi, kuid Alu sotsiaalmajja suhtub väga kehvasti. Joodikud on siin, joovad. (K-1)

/.../ Eriti ei suhtle nendega, käin neil suvel vahest aiamaal abis. (K-2)

/.../ Ma elasin siin Alus varem 18 aastat, arvan, et saan läbi küll nende inimestega. /.../ Aga, eks sotsiaalmaja peale vaadatakse viltu küll. (K-3)

/.../ Minu meelest hästi. Mind kutsutakse igale poole ja ei häbene minna, aga mõne inimesega häbenen küll kõrvuti olla. (K-4)

/.../ Seda sa pead neilt ise küsima, minul ei ole probleeme, mind aitavad poe juures uksest sisse ja teretavad. (K-6)

Respondendid leidsid, et võrreldes ajaga, mil Alu sotsiaalmajas paiknes ühiselamu, on sotsiaalmaja olukord ja sellest tulenevalt ka maine kogukonna silmis pigem paranenud.

/.../ Palju suuremad probleemid olid enne maja renoveerimist. Endise ühiselamuna oli ta selline koht, kust võisid kõik läbi käia, politsei väljakutsed sagedased, kliendid maja sees kakleksid omavahel. Olid ka mõned tulekahjud. Maja renoveerimine võeti kogukonna poolt pigem hästi vastu, kuigi sotsiaalteenuste osutamine on suurendanud võõraste sattumist paikkonda. (ST-2)

Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel viibis uuringu läbiviimise hetkel, st. 2017. aasta veebruaris, 19 klienti. Teenusel viibiva kliendiga sõlmitakse majutusleping kuni üheks aastaks. Respondentide vastustest selgub, et igal aastal pikendatakse lepingu lõppemise tähtaega. Tabelist 1 näeme, et valdav osa klientidest on teenusel viibinud sellest kauem. Kõige pikem teenusel viibimise aeg on 9 aastat ning nii kaua on teenust kasutanud viis klienti. Aasta või alla selle on teenusel olnud 4 klienti. Ülejäänud klientide teenusel viibimise aeg jääb kahe ja seitsme aasta vahele. Keskmine teenusel viibimise aeg on viis aastat.

Tabel 1. Teenusel viibitud aeg

Teenusel oldud aeg	Klientide arv
9 aastat	5
7 aastat	4
6 aastat	1
4 aastat	2
3 aastat	1
2 aastat	1
1 aastat	3
3 kuud	1
	Kokku 19 klienti

Allikas: autori koostatud uurimustulemuste põhjal

Kaks sotsiaaltöötajat töid välja, et eluruumi tagamise teenusel olevad inimesed jäävadki teenusele, sest nad ei ole võimelised iseseisvalt elama ja sõltuvad väga paljuski kõrvalisest abist. Ka kliendid ise näevad sotsiaalmaja pigem püsiva kui ajutise lahendusena.

/.../ Mina ei oska öelda. Mina arvan, et jään nii kauaks, kui aju töötab. Sissetulek oleks üks asi, leiaks siis parema mammi, kellel oleks suurem rahakott, siis ma ei saa naistega hakkama. (K-5)

/.../ Ma tahaks jääda lõpuni, niikaua kui elan. See on sihuke raske küsimus, omaette elamises peab olema küte, [...] väljapääs ja ligipääs arsti juurde. (K-6)

/.../ Need inimesed, kes seal teenusel on, on väga pikalt seal olnud. Ma praegu ütleks, et nad jäävadki sinna teenusele, et nad on ikkagi inimesed, kes ei ole võimelised endale igapäevaselt tagama elamispinda ja nende elu on seal tagatud. (ST-3)

/.../ See võib ju olla ajutine, kuid arvestades seda kontingenti, siis teatud puhkudel ei ole see võimalik. /.../ (ST-4)

/.../ Avalduse teeme me nagu kõik siin igal aastal /.../ (K-6)

Sotsiaaltöötajad toovad välja, et sageli põhjustavad teenusel viibimise jooksul probleeme samad mured, mille pärast inimene teenusele üldse jõuab. Intervjuudest ja asutuse dokumentidest saadud andmed näitavad, et eluruumi tagamise teenusel olevate klientidega tekkivad probleemid on seotud peamiselt alkoholi tarbimisega ja alkoholi majja toomisega. Sotsiaaltöötajate hinnangul toob alkohol omakorda kaasa ka teised probleemid – halvenenud tervise, vara lõhkumise, maja sisekorra eeskirjade rikkumise ning lisaks on alkoholisõltuvuses kliendil raske tööd leida.

/.../ Probleem on see, et nad on pidevalt joobes ja mõni lausa iga päev. (T-2)

/.../ Juua täis siis lammutavad märja maha. Märjosakond, siis lõhuvad seal, kui on purjus. (T-1) (Märg osakond – ruum öömajateenuse osutamiseks, autori märkus)

/.../ Eks ikka, sisekorra reeglite rikkumine ja see rikkumine tuleb, on ikkagi see siis ühest probleemist, see alkoholisõltuvus, et muud asjad on see, kui see alkohol nüüd kõrvale jätta, siis nende klientidega on võimalik kokkuleppeid saavutada, aga alkohol lihtsalt teeb oma töö, et ta segab neil tööle saamist, nende tervislikku seisundit. (ST-1)

Üks vastanutest toob välja, et alkoholi kasutamise reeglid on kaudselt seotud ka eesmärkidega, mida teenusele seatakse. Kui eesmärk on inimese toimetulekuvõime tõstmine ja käitumismustrite muutmine, et ta mingil ajal suudaks uuesti iseseisvalt toime tulla, siis võib alkoholi tarbimise piiramist võtta kui osa taotletavast muutusest. Samas, kui eesmärk on pakkuda inimesele üksnes kohta, kus ööbida, siis tuleks alkoholi kasutamist piirata vaid turvalisuse tagamise kaalutlustel.

/.../ Need ongi need probleemid, mille pärast ta sinna sattunud on, need on alkoholi probleemid, et sellega kaasuvad probleemid ja siis juba tervise probleemid. Need on kõige primaarsemad ja tulevad kõige rohkem esile. Kui ta on teenusel, siis ta ei tohiks joobes olla. Seda siis kui see on ikkagi teenus, mis aitab inimesel taas sotsialiseeruda ühiskonda, siis peaks asutuses olema null tolerant. Kui ta kasutab seda eluruumi teenusena, siis praegu on korras sees üks promill lubatud joovet, siis ongi ju lubatud. Alkoholi probleemidega inimestega ongi võib olla see koht, et paneme nende olukorra veel halvemaks. Need inimesed seal majas peaksid otsima tööd ja olema suunatud töötukassasse, kuid hetkel on see olukord kus nad ei saa tööd ja ei ole seda võimelised tööd tegema.“(ST3)

Klientide joobes olek märgitakse kohalolekulehtedele, mida täidavad Alu sotsiaal-maja töötajad. Joovet kontrollitakse alkomeetriga, kuna maja sisekorra reeglid näevad ette, et majas ei tohi viibida üle ühepromillise joobega. Kohalolekulehtede analüüs näitas, et tegu on tõsise probleemiga. Kohalolekulehtede põhjal selgus, et ainult kaks eluruumi tagamise teenusel olevat klient ei tarbi alkoholi ning ülejäänud eluruumi tagamise teenusel olevate klientidel on olnud järjepidevad probleemid alkoholi tarbimisega. Kohalolekulehtedelt saadud andmete põhjal saab öelda, et 2016. aastal neljandas kvartalis oli 17 eluruumi tagamise teenusel viibivat klienti pidevalt joobes.

Ka respondendid, sh kliendid ise toovad peamise probleemina välja just alkoholi tarvitamise.

/.../ Mitme promilli peal see on, no muidugi tarbin iga päev [naerab]. Õlu on ju iga päev, oleneb seltskonnast. Tead, ma ei arva sellest mitte midagi. Ma olen ennast kümme korda vastu maad ära sõimanud, aga pea saab jälle terveks ja siis võib jälle lõbutsema minna, jälle otsast pihta. Teisi mõnuaineid ei kasuta, viina kasutan. Ei tea, võtan leevenduseks, annab vähem mõtlemisteemat. Ei pea mõtlema. (K-5)

/.../ Pensipäevadel joome ja siis vahest on ka pikem vahe, ei ole raha. Lihtsalt vahest on, et asjad ja ilma ei saa ka. (K-6)

Üks klient tõi välja, et teda häirib teiste alkoholi tarbimine.

/.../ Suhtun kehvasti alkoholi, kui nad jooksid vaid üks päev, ei oleks hullu, aga nad on terve kuu siin juua täis. (K-1)

Kahe respondendi vastustest selgub, et neid häirib, kui majas pidevalt alkoholi tarbitakse.

2.3.2. Eluruumi teenusel viibiva kliendi toimetuleku toetamisele suunatud meetmed

Uuringu käigus läbi viidud intervjuud näitavad, et peamine eluruumi tagamise teenuse eesmärk on tagada inimesele koht, kus elada. Kui jätta kõrvale koordinaatori ja valvurite olemasolu, siis muid toetavaid tegevusi klientide toimetulekuvõime tõstmiseks ja probleemide lahendamiseks ei pakuta.

Alu sotsiaalmajas töötab päeval koordinaator, kelle ülesanneteks on klientide nõustamine, suunamine, tegevusplaanide koostamine. Koordinaatori kohustus on hinnata eluruumi tagamise teenusel oleva isiku toimetulekuvõimet ja teha ettepanekuid elukorralduse muutmise kohta. Samuti jälgib koordinaator sisekorra eeskirjade reeglite täitmist. Sotsiaaltöötajad kinnitavad, et eluruumi tagamise teenusel olevate isikute edasiliikumine sõltub Alu sotsiaalmaja koordinaatori pädevusest. Üks respondentidest on kokku võtnud koordinaatori tegevuse nii:

/.../ Iseseisev ametijuhendist tulenev ülesanne on Alu tugikeskuses elavate toetatud elamise klientide elu korraldamine. (ST-2)

Intervjuudest selgub, et koordinaatori ülesandeks on eelkõige jälgida, et teenuse kasutaja järgiks kehtestatud sisekorrareegleid, maksaks üüri ning ei tekitaks tüli.

/.../ Töötaja ööpäevaringne kohalolek on vaja selleks, et kinni pidada asutuse sisekorra reeglitest. Valdavalt on inimeste eneseregulatsiooni võime nii madal, et nad ei suuda ühiselureegleid järgida. Kuidas maja koordinaator toimetab ja majas elu korraldab, sõltub koordinaatori isikuomadustest, väärtushinnangutest ja isiklikust arusaamast. Reaalselt on seal võimalik töötada nii, et koordinaator järgib sisekorra eeskirju ja vestleb inimestega. Rehabilitatsiooni kohustus on temal isikute osas, kes peavad jõudma öömaja

teenuselt sotsiaalpinnalet. Need, kes elavad üürilepingu alusel toas, jälgivad ühiselureegleid, suudavad iseseisvalt asju ajada, nende suhtes ei ole koordinaatoril rohkem kohustusi kui soovi korral võtta vastu üüri, jagada heakorruga seotud ülesandeid ja teavitada asutuse ühisüritustest. Isikud, kes on küll saanud eluaseme teenusele, kuid ei suuda järgida sisekorra eeskirju ja ühiselureegleid, ja nende puhul on kaalutluse koht, kuidas sekkuda /.../. (ST-2)

Samas toodi vestlustes Alu sotsiaalmaja töötajate ülesannetena välja veel klientidele info jagamine ning abi pakkumine probleemide lahendamiseks ja suunamine vajalike spetsialistide juurde.

/.../ nõustamine, suunamine ja klientidega koostöö toimub ikkagi läbi koordinaatori /.../ tagada neile esmane informatsioon eluks vajalike toimingute tegemise /.../ (ST-1)

/.../ Erinevalt tavalisest kodust on majas ööpäevaringselt töötaja, kellelt saab vajadusel nõu ja abi küsida. /.../ Käesoleval ajal tehakse Alu sotsiaalmajas esmane nõustamine, rehabilitatsiooni teenuseks praegu meil vahendeid planeeritud ei ole. (ST-2)

Koordinaatori ülesandena tuuakse välja klientide tegevusplaanide koostamise ja nende täitmise jälgimine. Koordinaator peab oskama hinnata klientide toimetulekut ja terviseseisundit. See eeldab seda, et koordinaatoril on klientidega hea usalduslik suhe ning ta tunneb kliente hästi.

/.../ isiku olukorra üldseisundi hindamine, märgata seda varakult, et ei tekiks olukord, et sellel teenusel tema tervislik seisund halveneb ja kui paraneb, siis ka sealt muud ümberhindamised. /.../ Klientide tegevusplaanide koostamise põhjal, et ta näeb ära, palju kellelgi on tuge ja toetust tarvis, et kui ta seda ei tee, siis see inimene ei liigu edasi, ta jääbki /.../ neil on säilinud mingid omad oskused, arusaamad ja selleks ongi koordinaator, kes siis seda märkab ja tegevusplaani eesmärkide näol kirja paneb ja inimest siis niipalju nõustab või toetab, et ta saavutab oma eesmärgi ja sealt võib ka tuleneda see, et inimene võib veel. (ST-1)

/.../ Koordinaatori kohus [on] hinnata isiku toimetulekuvõimet. Kui osutatud teenusel enam hakkama ei saa, on kohustus märgata ja teha ettepanekuid elukorralduse muutmiseks. Tavaliselt on lahendus hooldekodu või toetatud elamise teenusele, harvem ka iseseisvasse ellu minek. /.../ Mina ütleksin seda, et Alu sotsiaalmajas peaks pidevalt tuletama meelde sisekorra eeskirju, aitama isikutel neid mõista ja täita, vastama nende elanike tekkinud muredele, suunama neid kohtadesse kus nad oma mured lahendatud saaksid ja andma esmase nõustamisega isikutele [infot], kus mida teha. (ST-2)

Osad vastajad rõhutavad koordinaatori tegevusest rääkides teenuse kasutaja omavastutust, leides, et pigem peaks hoiduma inimese eest asjade korraldamisest või abi pakkumisest vastu inimese enda soove.

/.../ Inimese elukorraldus on tema enda vastutusel. Ei saa tema eest asju ära teha, kui inimene ikkagi sellega nõus ei ole. (ST-2)

Uuringus osalenud Alu sotsiaalmajas teenusel olevad kliendid ei osanud välja tuua, kuidas teenus on nende toimetulekut toetanud. Alu sotsiaalmaja on nende inimeste jaoks koht, kus elada ja olla, ning osad kliendid midagi rohkemat ei ootagi.

/.../ Mis ta siin ikka annab, mitte kui midagi ei anna, on lihtsalt koht, kus magada. (K-1)

/.../ Aidanud küll ei ole, ainult elamispind, väljas ju ei ela. (K-2)

/.../ On aidanud küll, sain endale elamispinna. (K-3)

/.../ Minul on küll kõik olemas ja mitte millegi peale ei kurda, absoluutselt. (K-4)

/.../ On aidanud küll, süüa saab ja magada. (K-7)

Oli ka neid kliente, kes leidsid, et eluruumi tagamise teenus on teda toetanud.

/.../ Aidanud on mind päris palju, hakkas ennast hindama ja hakkas enda peale rohkem lootma ja vahest ma ikka plaanin ette, mida teen, ja ma olen nõus tagajärgede eest vastust võtma, siis ma seda teen. Ma arvestan ette, palju ma kulutada saan, ja panen varuks ära, vahest jääb puudu. (K-6)

/.../ Mind on ta suurepäraselt aidanud. Kui tahad tööd teha, siis saad tööd teha. Kui ei pakuta ja ei ole, kõrval naabrid pakuvad tööd, saab tööd ikka, tähendab ise majandamise peal. (K-5)

Küsimusele, mis on Alu sotsiaalmaja teenuse eesmärk, ei osanud maja töötajad vastata.

/.../ Mina ei oska öelda. Pane ise sinna midagi. (T-2)

Sotsiaaltöötajate vaatest on oluline eelkõige inimesele turvalise majutuskoha tagamine. See, mil määral teenus inimese toimetulekuvõimet muudab, sõltub nende hinnangul pigem inimesest.

/.../ Ma arvan, et tagada inimesele elamispind või elamisvõimalused, eluase, et ta ei oleks kuskil tänaval, see peaks olema see esmane eesmärk. (ST-3)

/.../ Mõte on see, et need inimesed, kes siin on, et hakkama saaksid oma eluga, see mõte ongi. On neid, kes saab ja kes ei saa hakkama eluga. (T-1)

Küsimusele, millist abi on kliendid veel KOV-ist saanud peale eluruumi tagamise teenuse, vastasid uurimuses osalenud kliendid järgmiselt:

/.../ Toimetulekutoetust olen saanud, toidupakid ja eluruumi maksid kinni mul. (K-2)

/.../ On makstud välja rohud, praegu maksab ka kõik elamise vald ise kinni. Veel saan arstiabi, kui käin arsti juures. (K.1)

/.../ Ühel korral sain, siis, kui eluruumi oli vaja ja transport kinni maksta, et kolida saaksin. /.../ (K-3)

/.../ Ühesõnaga väikest abi olen saanud. /.../ ühekordse toetuse oma, et teeme ühekordse taotluse /.../ (K-5)

Üks respondent oma intervjuus on öelnud, et ta polegi omavalitsuselt abi saanud.

/.../ Ei ole abi saanud. E..., siis annab mulle süüa. (K-7) (E... – Respondent nimetas teise kliendi nime, autori märkus)

Lisaks eluruumi tagamise teenusele saavad Alu sotsiaalmajas teenusel olevad kliendid Rapla vallast ühekordset rahalist toetust.

/.../ On makstud välja rohud, praegu maksab ka kõik elamise vald ise kinni /.../ (K-1)

/.../ Ühel korral sain, siis kui eluruumi oli vaja ja transport kinni maksta, et kolida saaksin. (K-3)

/.../ Kas või see koht siin ja veel olen saanud käru. (K-4) (käru = rulaator, käimisraam, autori märkus)

/.../ Seda toimetulekutoetust ja konserve sain ja toiduabi. (K-7)

Teenusel olevad isikud ise ei maininud kordagi, et saavad kogukonna inimestelt annetusi, ent sotsiaaltöötajad töid selle intervjuus välja.

/.../ Alu sotsiaalmaja elanikud ei eristu kuidagi teistest Rapla vallas abi taotlejatest. Kõikidel on samasugused õigused. Ka toimetulekutoetust taotletakse samadel alustel vastavalt kulunormidele. Eristab annetatav toiduabi. (Mamma annetab toitu ja hooldekeskusest üle jääv toit). Inimesed tahavad teha kingitusi pühade ajal, riideannetused. (ST-2)

/.../ Veel lisaks vallas pakutavale abile saavad kliendid kogukonna inimestelt annetusi: riideid, majapidamistarbeid, toitu jpm, ning abiks on ka Rapla hooldekeskuse koostööpartnerid. (ST-1)

Intervjuudest selgub, et kliendid ei pruugi alati teadvustada, et nad on abi saanud. Nii näiteks peetakse iseenesestmõistetavaks toiduabi, mida jagatakse toimetulekusaajatele kaks korda aastas või erinevaid tasuta saadud abivahendeid või tasuta transporti.

2.3.3. Eluruumi tagamise teenuse tulemused Alu sotsiaalmajas

Viimasel ajal räägitakse üha enam sotsiaalteenuste kvaliteedi hindamise vajadusest ja teenuse kvaliteetsest tagamisest. Seetõttu uuriti respondentidelt, kuidas hinnatakse sotsiaalmaja teenuse tulemuslikkust ning milliseks hindavad vastajad teenuse kvaliteeti.

Teenuse tulemuslikkuse teema juures rääkisid respondendid peamiselt mõjust inimeste füüsilisele ja psühholoogilisele turvalisusele. Kui sotsiaalmaja tagatud majutuskohd aitab vältida inimeste tervise allakäiku, siis tähendab see kaudselt säästmist tervishoiukuludelt. Kuigi konkreetseid näiteid oli vähe, siis tulemuste seas toodi välja ka klientide tööleasumine.

/.../ äärmiselt vajalik teenus. Psühhosotsiaalselt mõjub ta kogukonnale kokkuvõttes positiivselt. Palju valusam on kohata kerjavaid inimesi. Minimaalse suudab kogukond pakkuda. Me ei ole mõõtnud, kui palju Alu sotsiaalmaja hoiab ära külmumist ja sellega kaasnevaid ravikulusid, haigusi või mingit muud moodi häda. /.../ (ST-2)

/.../ Jah, ma leian ka, et teenuse eesmärk on ju tagatud. Meie töötulemuseks on see, kui klient suundub tagasi oma elu peale või leiab endale töö. Sel aastal pöördusid kaks klienti iseseisvale elule Rapla sotsiaalkorteri elamispiinnale ning [...] leidsid töökohad ehitusel. (ST-1)

Siiski kõlas tulemustest rääkides respondentide vastustest läbi ka see, et ootused ja tegelikud tulemused ei ole alati kooskõlas.

/.../ Ootused on, et inimesed alustaksid iseseisvat elu ilma toetuste ja töötamisega. Reaalsus on see, et osadel elanikest on juba alkoholi kuritarvitamisest tervis käest ja toimetuleku langus suur nii suur, et olemasoleva säilitamine ja hooldekodusse mineku edasilükkamine juba võit. Üldjuhul tahavad inimesed säilitada ikkagi suurema iseseisvuse, kuid enesele aru andes nad seda lihtsalt iga kord ei suuda. (ST-2)

Lisaks eeltoodule pidasid sotsiaaltöötajad teenuse tulemuslikkuse juures oluliseks maja heakorda ja seda, et on suudetud klientidega teha tööd nii, et nad suhtuvad maja korrashoidu heaperemehelikult.

/.../ No kindlasti rahul sellega juba, et see maja iseenesest on renoveeritud, seda teenust osutada on lihtsam tänu sellele, et seal on korralik pind ja tänu siis ikkagi personalile, kes on siis koostöös klientidega suutnud seda maja hoida väga. Ma nimetaks värskena, et selliseid pisiremonte on tehtud /.../ (ST-1)

/.../ Elanikud suudavad ise maja hooldada, puhastada, koristada. Et inimesed peavad seda koduks. On kohti küll, kus ei ole nii, kus on palgalised koristajad ja õueala hooldajad. Olen rahul, et seda siiski on suudetud ellu viia. (ST-2)

Teenuse kvaliteedist rääkides keskendusid respondendid järelevalvele ja dokumentatsiooni korrashoiule.

/.../ Järelevalvet tehakse mitmel tasandil. Valdkonnasisese teenuse järelevalve esmane kohustus on allasutusel, mida tehakse läbi hooldekeskuse juhi. Kord kuus, vallavalitsuse sotsiaalkomisjonis annab ta ülevaate toimunud, elu toimimisest. Järgmine tasand on see, mis on minu järelevalve kohustus. Kuidas on eelarve eraldatud, kas on sihipäraselt kinnipeetud ka, kas inimesed on rahul, kas tervisekaitse on rahul, samamoodi anname me aru kõikidele nendele institutsioonidele, kes... kelle ees on kohalik omavalitsus järelevalve kohuslane /.../ (ST-2)

/.../ Jah, et lisa siia juurde ka need tavapärased, mis on teenuse osutamisel vajalikud /.../ tervisekaitse /.../ tuleohutusnõuded, täitmine, kontroll, kogu dokumentatsioon, maavalitsus /.../ (ST-1)

Järelevalvest kõneledes toovad vastajad esile positiivse tagasiside, viidates muuhulgas ka sellele, et aeg-ajalt kerkib otsustajate seas küsimus teenuse vajalikkusest, kuid seni on suudetud teenuse olulisust selgitada.

/.../ meil neid kontrole on pidevalt palju käinud. Ja tagasiside on alati, ma isegi ütleks väga hea ja teine, mis on tõesti see, et kes on huvitanud, küll erinevad omavalitsused, koolid, et sealt on ka alati tulnud selline meie jaoks mitte üllatav [tagasiside], mina hindan ka seda teenust ikkagi positiivselt. (ST-1)

/.../ Oma poliitikud, sotsiaalkomisjon on käinud seal vaatamas, kuidas elu seal tegelikult on. On käinud ka vallavalitsus, volikogu teiste komisjonide liikmed. Isegi revisjonikomisjonide liikmed on tööga tutvunud. On küll küsimusi, et kas on tavalisi, täiskasvanud, valdavalt mehi vaja valvata, et milleks see vajalik on. Õnneks oleme suutnud selgitada ja maja ööpäevaringne avatus on säilinud. Vähendamine on aruteludel mitmeid kordi olnud /.../ (ST-2).

Üks respondent oli teenuse tulemuslikkuse ja kvaliteedi suhtes kriitiline ning tõi välja selle, et Alu sotsiaalmaja eluruumi tagamise teenuse kvaliteeti mõjutab negatiivselt koostöö vähesus, näiteks vallaametnike ja politseiga. Selgub, et Alu sotsiaalmajas teenusel olevate klientidega ettetulevate probleemide korral on sotsiaalmaja töötajad

pööratud Rapla valla sotsiaalosakonna poole, kuid olukorra lahendamiseks ei ole nende silmis midagi ette võetud.

/.../ Mis kvaliteeti siin saab olla, kui vallaametnikud pigistavad silmad kinni. Siin ei olegi kvaliteeti. Me võime siin tööd teha, aga tulemus on null. (T-2)

/.../ No eks siin on rohkem politsei abi ka vaja. Kui meie helistame, et siis nad ikkagi kohale tuleksid. Ega meie politsei tööd nagu ei peaks siin tegema. Kuigi me teeme. (T-2)

Üks sotsiaaltöötaja arvas, et kvaliteeti ei saa hinnata, kui pole hindamismudelit, mille alusel seda teha.

/.../ Mina ei tea, et seda kvaliteeti oleks nagu mõõdetud, vaadatud. Kui on kvaliteeti hakatud hindama, siis tuleks seda teha mingi kvaliteedi hindamismudeli alusel ja siis hinnata /.../ (ST-3)

Alu sotsiaalajas eluruumi tagamise teenusel olevad kliendid on üldiselt teenusega rahul, kuid oli ka neid, kes seda teenust teistele toimetulekuraskustesse sattunud inimestele ei soovitaks.

/.../ Meeldib, ei oska öelda. Ma ei taha üldse olla siin majas. /.../ Maja on vaja küll, sest kus need inimesed lähevad siis, kuid tuttavatele ei soovita seda maja. (K-1)

/.../ Siin võiks olla mingi puhkeruum, kus inimesed saavad tegeleda millegagi, mis on mitte alkohol, tegevust, kus saaks koos olla. (K-4)

/.../ Mina olen rahul, mina ei kisu kellegagi ja aitan alati kui abi vaja. /.../ Sellist maja on vaja, sest praegusel ajal on palju inimesi, kes vajavad abi /.../. (K-3)

/.../ Kuidas ma siis ütlen, parem kui kellelgi ei oleks seda vaja, aga soovitan küll, kui on häda käes. (K-4)

/.../ Maja on ikka vaja, sest kui meie ära kaome, siis tulevad järgmised peale. Abitute ja õnnetute inimeste jaoks on vaja. Ei soovita, mitte kunagi, nad ei ole seda ära teeninud. Nad ei pea sama vitsa ja sellega läbi tegema, see mida mina olen läbi teinud. (K-5)

Kaks respondenti arvasid, et teenuse korralduse juures ei pea midagi muutma.

/.../ Midagi ei ole vaja muuta. (K-6)

/.../ Mitte midagi ei muudaks, siin on nii tore olla. [Muigab]. (K-7)

Eluruumi tagamise teenuse kvaliteetne tulemus väljendub sotsiaaltöötajate arvates Alu sotsiaalmaja välisilmes ja korrektselt vormistatud dokumentides. Üks sotsiaaltöötaja tõi välja ka selle, et kui pole kvaliteedi hindamismudelit, siis ei saagi teenuse tulemust hinnata. Alu sotsiaalmaja töötajate hinnangul koostöö teenuse osutamiseks ei toimi. Näidetena teenuse tulemuslikkusest toodi positiivne mõju kogukonnale, klientide asumine tööotsingule, tööpraktikale või lühiajalisele tööle. Samuti toodi välja see, et inimene lahkus sotsiaalpinnalt elama sotsiaalkorterisse.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Eluasemest ilmajäämiseni viivad toimetulekuraskused ning sarnaselt teiste riikide uuringutes kirjeldatuga (Tacoma, Lakewood, 2012; Busch-Geertsema *et al.*, 2010; Minnery, 2007) on ka Eestis nende raskuste taga inimese individuaalsed probleemid, nagu näiteks töökaotus, sõltuvus, pere lagunemine, ja teiselt poolt süsteemiprobleemid nagu puudujäägid eluaseme-, tööturu- või hoolekandepoliitikas, ebapiisavad teenused riskirühmadele jne. Uuring näitas, et Alu sotsiaalmaja klientide teekond teenusele oli samuti sillutatud isiklike probleemidega (alkoholisõltuvus, tervise halvenemine, puudujäägid inimese toimetulekuoskustes). Samas ei ole Alu sotsiaalmajas suudetud jõuda muutuseni inimeste toimetulekuoskustes ja/või motivatsioonis, mis aitaks inimestel uuesti iseseisvuda. Võib öelda, et see on kooskõlas Kõre (2003, lk 16–17) viidatud seisukohale, et individuaalsete tegurite mõju võimendavad Eestis probleemid süsteemi tasandil. Seda võib mõista nii, et meie sotsiaalsed süsteemid (eluasemepoliitikast kuni sotsiaalhoolekandeni) ei suuda ühelt poolt piisavalt hästi ennetada olukordi, kus inimene kodust ilma jääb, ning teisalt ei suudeta teha piisavalt tõhusat tööd, et juba tänavale või sotsiaaleluaseme teenusele sattunud inimesed liiguksid tagasi iseseisvalt elama.

Sõltuvus oli uuringus osalenud klientide lugedes kesksel kohal. See on töö autori arvates üks olulisematest põhjustest, miks inimesed on eluruumi tagamise teenusel. Tulemus ei ole iseenesest üllatav, sest ka muud allikad, nt Aland jt (2014) viitavad alkoholismile kui tõsisele probleemile, mis mõjutab tööturul aktiivselt osalemist ja põhjustab eluruumist ilmajäämist. Alkoholiprobleemidega inimesed satuvad makseraskustesse, nad ei suuda

käia töö, et tagada endale kindlat sissetulekut, ning see toob kaasa kodust ilmajäämise. Autori arvates on Alu sotsiaalmajas alkoholi tarbimise probleem niivõrd suur, et kõik muud probleemid jäävad märkamata ning nendega ei jõutagi tegeleda. Autori arvates ei aita kliendi joobes oleku märkimine kohaolekulehtedele kaasa probleemi lahendamisele. Pigem oleks vaja suunata alkoholiprobleemidega inimesed mõnele sobilikule teenusele nt AA, psühholoogilisele nõustamisele ja/või sõltuvusnõustamisele. Samuti aitaks probleemi lahendusele kaasa teenusel olles alkoholi tarvitamise täielik keeld. Siiski tuleb silmas pidada, et turvatöötaja võimalused on turvaseaduses määratletud kitsalt: õigus teostada turvakontrolli, võtta hoiule ohtlikke esemeid, tuvastada isiku samasust. Isiku kinnipidamine tähendab temalt füüsilise vabaduse võtmist ja selliseks tegevuseks turvaseadus turvatöötajale õigust ei anna (Õiguskantsleri..., lk 13). Sotsiaalmaja eeskirjade rikkumise korral tuleks kaasata politsei. Politsei aitaks toimetada alkoholi joobes inimesed vastavasse asutusse kainenema.

Lisaks sõltuvusprobleemiga inimestele on Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel veel üksinda elavad eakad inimesed. Töö autor leiab, et eluruumi tagamise teenusega on võimalik toetada eakate inimeste iseseisvalt hakkama saamist, sest sotsiaaleluruumis elamine on soodsam kui eluruumi üürida või hooldekodusse elama asuda. Üksi elavad eakad inimesed on kodutuse riskirühmana välja toodud ka teistes riikides läbi viidud uuringutes (Goldberg, *et al.*, 2016). Neil pensionäridel, kes elavad Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel, on küll perekonnad, kes võiksid toetada, kuid peredega suhtlemist eriti ei toimu. Ka teised uuringus osalenud kliendid rääkisid, et nad lähedastega üldse ei suhtle või on kontaktid suhteliselt harvad ning neil sisuliselt puudub sotsiaalne võrgustik, kelle poole raskuste korral pöörduda. Inimestel puuduvad sotsiaalsed sidemed oma lähedastega. See tulemus on kooskõlas teiste Eesti erinevates varjupaikades ja kodututele teenuseid pakkuvates keskustes läbi viidud uuringutega (Tallinna Sotsiaaltöö ..., 2012; Kõre *et al.*, 2006; Tint, 2015; Prohhorenko, 2003).

Rapla vallas on eluruumi tagamise teenuse korraldus sätestatud valla volikogu määrusega. Üheks teenuse osutamise kohaks on „Alu sotsiaalmaja, mis pakub eluaseme- ja õomaja teenust sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele.” (Rapla valla sotsiaaleluruumide..., 2014) Kuigi valla kodulehel on välja toodud üheks teenuse liigiks

toetatud elamine, siis uuringu tulemustest selgub, et Alu sotsiaalmajas osutatakse kahte teenust: sotsiaalpinna- ja öömaja teenust ning toetatud elamise teenust seal ei osutata. Autori hinnangul on see eksitav ning Rapla vald peaks hoolitsema selle eest, et info teenuse kohta on ühesugune nii omavalitsuse dokumentides, kodulehel kui ka Rapla hooldekeskuse kodulehel.

Valla määruse kohaselt peab isik Alu sotsiaalmajja sotsiaalpinnale saamiseks esitama vallavalitsusele vormikohase avalduse. „Alu Sotsiaalmajja majutamise aluseks on isiku arengukava, mille järgi isiku resotsialiseerumise või rehabiliteerimise üheks eelduseks on elamispinnata isiku paigutamine sotsiaalmajja.” (Alu sotsiaalmajja..., 2013) Intervjuude põhjal järeltab töö autor, et teenusele saamise protsess on mõnevõrra erinev, kui on määruses ette nähtud. Dokumentide vormistamised toimuvad peale seda, kui inimene on eluruumi tagamise teenusele asunud, kaasa arvatud avalduse esitamine teenusele saamiseks. Isiku arengukava koostab alles teenusel olles asutuse koordinaator, kelle ülesandeks on isiku tegevuskava täitmise jälgimine ning kliendi suunamine ja nõustamine. Kuna teenus on olemuselt kriisiteenus, siis on arusaadav, et abi on vaja teinekord osutada kohe ning ei ole võimalik ära oodata paberite vormistamine. Seega võiks pigem määruse viia kooskõlla teenuse tegeliku osutamise protsessiga.

Teenus peaks tagama inimeste parema toimetuleku ja lähtudes teenuse eesmärgist peaksid teenusel olevad inimesed suutma liikuda vähemalt aasta jooksul iseseisvasse ellu. Ka Moulton (2013) on jõudnud järeldusele, et kõige tõhusamad projektid, mis on mõeldud kodutuse vähendamiseks, pakuvad inimestele pikaajalist eluruumi koos toetavate teenustega (Moulton, 2013, lk 618). Paraku selgub käesoleva uuringu tulemustest, et Alu sotsiaalmajas teenusel olevad kliendid elavad seal aastaid n-õ päev korraga. Inimestele on küll tagatud eluruum, et nad ei peaks elama ja ööbima tänaval, kuid autori arvates on vaja lisaks sellele pakkuda inimesele täiendavaid sotsiaalteenuseid, mis aitavad tal lahendada oma probleemid ning liikuda edasi oma eluasemele. Töö autori arvates on oluline, et inimesed saaksid rehabilitatsiooni teenustena erinevaid nõustamisteenuseid – sõltuvusnõustamist, psühholoogilist nõustamist, võlanõustamist. Tagades eluruumi teenusel olevatele isikutele lisaks eluruumile toetavaid teenuseid, on töö autori arvates võimalik, et teenusel olevatest klientidest mõned suudaksid resotsialiseeruda iseseisvasse

ellu. Samuti vajavad Alu sotsiaalmajas teenusel viibivad kliendid järjepidevat tuge ja jõustamist, sest pikaajalised probleemid kipuvad vähendama inimese motivatsiooni ja tegutsemisaktiivsust. Ka Kõrvemaa (2008) on oma uuringus välja toonud, et majutusasutustel peaksid olema toetavad teenused, mille abil saaksid teenusel olevad kliendid võimaluse ühiskonda resotsialiseeruda. Toetavate teenustena tuuakse välja toetatud elamise teenus ja rehabiliteerimine töise tegevuse kaudu (Kõrvemaa, 2008, lk 72).

Tuginedes uurimusele, saab välja tuua, et eluruumi tagamise teenusel olevad inimesed harjuvad sellega, et neid pidevalt toetatakse – tasuta eluruum, toimetulekutoetus, ühekordsed toetused, toiduabipakid, tasuta transport, annetused kogukonnalt. Autori arvates soodustatakse nii õpitud abituse teket. Ka Badhwari arvates jõuavad pikka aega probleemses olukorras olevad inimesed seisundini, kus enam ei osata või ei taheta oma probleemidega tegeleda ning leitakse, et kergem on, kui asjad nende eest ära tehakse (Badhwar, 2009, lk 42). Teenusel olevad inimesed on harjunud, et nad käivad vallas toimetulekutoetust taotlemas, ning ei püüagi ise oma olukorra parandamiseks lahendusi leida. Uurimustulemustest selgub, et teenusel olevatest inimestest on enamus tööealised, kes võiksid veel tööl käia ja ise endale elatist teenida. Sotsiaalministeeriumi välja antud töökeskkonna käsiraamatus on kirjeldatud õpitud abitust ja seda, kui oluline on osata eristada kahte õpitud abituse olukorda. Üks grupp inimesi kogeb õpitud abitust depressioonist tulenevalt ja teise grupi moodustavad inimesed, kes saaksid/võiksid ise vaeva näha, et oma olukorda paremaks muuta. (Sotsiaalministeerium, 2009, lk 70–72)

Töö autor leiab, et teenusel olevate klientidega peaks keegi igapäevaselt tegelema, et nad oleksid võimelised hetkeolukorrast välja tulema või saama abi sõltuvusprobleemidega tegelemisel, et seejärel liikuda iseseisva elu poole. Olukorra parandamiseks tuleks klientidele leida aktiveerivaid tegevusi. Töötukassa pakub avaliku töö teenust, kuhu võiks rakendada ka Alu sotsiaalmaja teenusel viibivaid tööealisi inimesi. See annaks sotsiaalmajas elavatele inimestele võimaluse olla aktiivne ja hoiaks või taastaks nende inimeste tööharjumused. Tööealine inimene, kes on pikalt tööturult eemal viibinud, on aastatega kaotanud tööharjumuse, see annaks võimaluse neil tunda, et nad on olulised ja

neid vajatakse. Samas hoiab töötamine päeval tegevuses ja võimalik, et taastub ka kohusetunne kas või selles osas, et nad peavad hommikul tööle minema.

Autori arvates aitaks teenuse tulemuslikkusele kaasa erinevate organisatsioonide koostöö. Klienti toetavas võrgustikus võiksid olla nii KOV-i sotsiaaltöötaja, politsei, pere- ja eriarstid kui ka töötukassa. Ka teenuse arendamise plaanidesse võiks koostööpartnereid kaasata – näiteks arutada koos, kuidas senisest paremini toime tulla joores klientidega või kuidas taastada klientide katkenud suhteid lähedaste ja/või kogukonnaga.

KOKKUVÕTE

Eluase kuulub inimese põhivajaduste hulka. Igas ühiskonnas ja igal ajal on inimesi, kes erinevatel põhjustel ei suuda endale eluaset tagada. Kuivõrd eluaseme kaotamine viib suhteliselt kiiresti allakäiguni, siis peab ühiskond sellises olukorras inimest abistama. Eestis on toimetulekuraskustesse sattunud inimeste abistamine kohaliku omavalitsuse ülesanne.

Lõputöö eesmärk oli selgitada välja, kuidas on eluruumi tagamise teenus korraldatud Rapla vallas Alu sotsiaalmajas ning kuidas teenus toetab klientide toimetulekut. Töö teoreetilises osas käsitleti eluruumist ilmajäämise põhjusi ja kirjeldati eluruumi tagamise teenust vajavat sihtrühma. Samuti anti ülevaade eluruumi tagamise teenuse korraldusest kohalikus omavalitsuses.

Uurimistöö viidi läbi kvalitatiivse uurimisena, andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuu kaudu. Valimisse kuulusid Alu sotsiaalmajas teenusel olevad kliendid, Alu sotsiaalmaja töötajad ja Rapla vallavalitsuse sotsiaaltööspetsialistid. Töös otsiti vastuseid järgnevatele küsimustele:

- Milliseid eluruumi tagamise võimalusi Rapla vallas rakendatakse ja milliseid teenuseid osutatakse Alu sotsiaalmajas?
- Millistel põhjustel jõuab inimene eluruumi tagamise teenusele?
- Millised on teenuse osutamise seotud probleemid ja kuidas on teenus toetanud teenuse saajate toimetulekut?

Alu sotsiaalmajas on võimalik saada sotsiaalpinna ja öömaja teenust. Sotsiaalpinna teenus on mõeldud ajutiseks majutamiseks, eesmärgiga, et inimene resotsialiseerub iseseisvasse ellu, ning öömaja teenus on mõeldud ajutiseks majutamiseks (kuni kolm päeva) neile, kes on sattunud olukorda, kus neil puudub ööbimise võimalus. Alu sotsiaalmaja kliendid on: pensionärid, pikaajased töötud, vanglast vabanenud inimesed ja töövõimetuspensionärid.

Uurimistulemustest selgub, et Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenusel olevatele klientidele ei ole seatud rehabilitatsiooni eesmärki. Inimestele on tagatud vaid eluruum,

kus elada, kuid sellega ei ole lahendatud probleem, mille tõttu inimene teenusele sattus. Lisaks on Alu sotsiaalmaja koordinaatorile pandud liiga palju kohustusi ning üks töötaja ei jõua tegeleda kõikide eluruumi tagamise teenusel olevate inimeste probleemidega. Alu sotsiaalmaja töötajad vajavad abi väljastpoolt maja, kui majas esinevad probleemid.

Töö autor leiab, et eluruumi tagamise teenusel olevad tööealised inimesed saaksid ise endale tagada sissetuleku, kui läheksid tööle. Peamiseks probleemiks on alkoholi liigtarvitamine, seetõttu elavad teenusel olevad inimesed toimetulekutoetusest ja ei ole valmis ise oma olukorda parandama.

Töö autor leiab, et sellisel kujul nagu Alu sotsiaalmajas eluruumi tagamise teenust pakutakse, ei täida see sellele seatud eesmärki. Eluruumi tagamise teenusega on täidetud vaid teenuse esmane eesmärk – tagada inimestele eluruum. Lisaks eluruumi tagamise teenusele on vaja Alu sotsiaalmajas pakkuda inimestele teisi toimetulekut toetavaid teenuseid. Kokkuvõtteks saab öelda, et uurimisküsimused said vastused. Töö autor loodab, et lõputöö tulemused aitavad paremini mõista teenuse edasiarendamise vajadust, et see täidaks seatud eesmärki.

Töö autori ettepanekud Rapla valla sotsiaalosakonnale:

- ühtlustada info teenuste kohta nii, et määrukses olev, koduleheküljel ja inimestele edastatav teave oleks kooskõlas ja üheselt aru saadav;
- viia Rapla vallavalitsuse määrus Alu sotsiaalmaja majutamise korra kehtestamise kohta kooskõlla teenuse osutamise tegeliku protsessiga; see tähendab määruse muutmist;
- teenuse tulemuslikkuse parandamiseks pakkuda teenusel olijatele lisaks erinevaid sotsiaalteenuseid koostöös eri organisatsioonidega.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aaviksoo, B., Kalmo, H., Madise, Ü., Mälksoo, L., Narits, R., Pruks, P., & Vinkel, P. (2012). *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Loetud aadressil http://www.pohiseadus.ee/public/EVPS_kommenteeritud_valjaanne_2012.pdf
- Aland, L., Kangro, M., Kinsigo, K., Kõressaar, M., Maasoo, K., Narusson, D., Strömpl, J., & Tamberg, M. (2014). *Rehabilitatsiooniteenused sõltlastele Tartu linnas*. (Uurimuse aruanne). Loetud aadressil http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/rehabilitatsiooniteenused_soltlastele.pdf
- Alu Sotsiaalmaja sisekorra eeskiri. (2012). Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/4270/2201/3015/Lisa4.pdf#>
- Alu Sotsiaalmaja majutamise kord. (2013). *Riigi Teataja IV*, 27.02.2013, 15. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/427022013015>
- Anniste, K., Biin, H., Masso, M., Osila, L., Piirits, M., & Turk, P. *Asendushoolduselt elluastuvate noorte uuring*. (2016). Loetud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/Asendushoolduselt-elluastuvad-noored-lopparuanne.pdf>
- Australian Human Rights Commission. (2008). *Homelessness is a Human Rights Issue*. Retrieved from <https://www.humanrights.gov.au/publications/homelessness-human-rights-issue>
- Bach, E. (2012). *Perekonna toetamiskohustus vs. sotsiaalriik*. (Magistritöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25920/bach_evelin.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Badhwar, N. K. (2009). The Milgram Experiments, Learned Helplessness, and Character Traits. *The Journal of Ethics*, 13, 257-289. doi:10.1007/s10892-009-9052-4
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. & Pleace, N. (2010). Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. FEANTSA. *European Consensus Conference*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6442&langId=en>
- Christian, J., Clapham, D., Shemeica, T. & Abrams, D. (2012) The Relationship Between

- Well-Being, Future Planning and Intentions to Utilise Intervention Programmes: What Can Be Learned From Homeless Service Users? *International Journal of Housing Policy*. 12 (2). pp. 159-182. doi:<https://doi.org/10.1080/14616718.2012.681578>
- Eesti Arengufond, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2014). *Seletuskiri Vabariigi Valitsuse korralduse "Energiamajanduse arengukava aastani 2030" kinnitamise juurde*. Loetud aadressil https://energiatalgud.ee/img_auth.php/a/a5/ENMAK_2030._Eeln%C3%B5u_sel_etuskiri.18.12.2014.pdf
- Eesti Töötukassa. (2016). *Avalik töö*. Loetud aadressil <https://www.tootukassa.ee/content/teenused/avalik-too>
- Eesti Vabariigi Põhiseadus [PS]. (1992). *Riigi Teataja I*, 26, 349. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
- Eluruumile esitatavad nõuded. (2015). *Riigi Teataja I*, 03.07.2015, 34. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/103072015034>
- Equality and Human Rights Commission. (2011). *Human rights at home: Guidance for social housing providers*. Retrieved from https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/human_rights_at_home.pdf
- European Commission. (2013). *Confronting Homelessness in the European Union*. Commission staff working Document. Brussels, 20.2.2013.SWD(2013) 42 final. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0042&from=EN>
- European Commission. (2015). *European statistics*. Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pc_code=t2020_50&language=en
- European Consensus Conference on Homelessness. (2010). *Policy Recommendations of the Jury*. Retrieved from http://www.feantsa.org/download/2011_02_16_final_consensus_conference_jury_recommendations_en-22191246727835177211.pdf?force=true
- Goldberg, Lang, K. & Barrington, V. (2016). *How to Prevent and End Homelessness*

- Among Older Adults*. Retrieved from <http://www.justiceinaging.org/wp-content/uploads/2016/04/Homelessness-Older-Adults.pdf>
- Gomez, R., J., Ryan, T., N., Norton, C., L., Jones, C. & Galán-Cisneros, P. (2015). Perceptions of learned helplessness among emerging adults aging out of foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal* 32 (6), 507–516. doi:10.1007/s10560-015-0389-1
- Henberg, A., Muller, K. & Alekand, A. (2012). Tallinn. *Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees*. Loetud aadressil <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4948/1/Henberg2012.pdf>
- Johnsen, S., Teixeira, L. (2012). „Doing it Already?”: Stakeholder Perceptions of Housing First in the UK. *International Journal of Housing Policy*. 12, (2), 183–203. <http://dx.doi.org/10.1080/14616718.2012.681579>
- Kanger, L. (2010). *Eluruumi kasutusse andmine. Kohtupraktika analüüs. Riigikohus. Õigusteabe osakond*. Loetud aadressil http://www.riigikohus.ee/vfs/1058/Eluruumi%20kasutusse%20andmine_L_Kanger.pdf
- Kõre, J. (2003). Kodutus ja sotsiaaltöö – Eesti lahendused, *Sotsiaaltöö*, 1, 10–13.
- Kõre, J., Kiik, R. & Kõiv, E. (2006). Homelessness in Estonia – problem of the Individual or the Society? *European Journal of Housing Policy*. 6, (3), 297–312. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/14616710600973136>
- Kõrvemaa, I. (2008). *Kodutute alkosõitlaste sotsiaalsete vajaduste testimine Pärnu linna Kaldapealse Kodu näitel*. (Diplomitöö). Loetud aadressil <http://tulevik.info/PDF/Uurimused/korvemaa.pdf>
- Kährik, A., Kõre, J. & Hendrikson, M. (2002). *Eluasemepoliitika Euroopas ja Eestis. Poliitikauuringute Keskus*. (Tallinn: PRAXIS). Loetud aadressil: <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:712>
- Kährik, A., Tiit, E.-M., Kõre, J. & Ruoppila, S. (2003). Access to Housing for Vulnerable Groups in Estonia. PRAXIS Working Paper no 10. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Loetud aadressil: <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:722>
- Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn. OÜ Infotrükk
- Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium. (2008). *Eesti eluasemevaldkonna*

- arengukava 2008–2013.* Loetud aadressil https://www.mkm.ee/sites/default/files/eluasemevaldkonna_arengukava_2008-2013.pdf
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2014). *Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008–2013 täitmise aruanne.* Loetud aadressil https://www.mkm.ee/sites/default/files/eluasemevaldkonna_arengukava_2008-2013.pdf
- McQuiston, H. L., Gorroochurn, P., Hsu, E. & Caton, C. M. L. (2014). Risk Factors Associated with Recurrent Homelessness After a first Homeless Episode Community. *Community Mental Health Journal.* 50, (5), 505–513. doi:10.1007/s10597-013-9608-4
- Minnery, J. (2007) Approaches to Homelessness Policy in Europe, the United States, and Australia *Journal of Social Issues.* 63, (3), 641–655. doi:10.1111/j.1540-4560.2007.00528.x
- Moulton, S. (2013). Does Increased Funding for Homeless Programs Reduce Chronic Homelessness? *Southern Economic Journal.* 79, (3), 600–620. doi: 10.4284/0038-4038-2010.309
- Mängel, T. (2014). *Eluasemepoliitika Euroopa riikides ja korteriühistute probleemid.* Loetud aadressil https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_7_2014.pdf
- Oinus, I. (2014). *Toimetulekut takistavad isiksusjooned Tartu kodututel.* (Lõputöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/44197/oinus_indresk_sem_2014.pdf?sequence=1&isAllowe=y
- Osila, L., Turk, P., Piirits, M., Biin, H., Masso, M. & Anniste, K. (2016). *Asendushoolduselt elluastuvate noorte uuring.* Loetud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/Asendushoolduselt-elluastuvad-noored-lopparuanne.pdf>
- Pagliarini, R., (2013). *Learned helplessness:6 keys to breaking free from negativity.* Retrived from http://articles.chicagotribune.com/2013-02-19/features/sns-201302191830--tms--pagliarictnpr-a20130219-20130219_1_negativity-state-

lotteries-helplessness

- Pihor, K., Timpmann, K. & Batueva, V. (2011). *Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine*. (Uuringu lõpparuanne). Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid//Sotsiaalvaldkond/uuringu_lopparuanne.pdf
- Pittini, A., Ghekiere, L., Dijol, J. & Kiss, I. (2015). The state of Housing in the Eu 2015. Retrieved from <http://www.housingeurope.eu/file/306/download>
- Prohhorenko, A. (2003). *Kodutute rehabiliteerimine Narvas*. (Bakalaureusetöö). Tartu Ülikool.
- Rapla Vald. (2017). *Rapla Hooldekeskus*. Loetud aadressil <http://rapla.kovtp.ee/hooldekeskus>
- Rapla valla sotsiaaleluruumide üürile andmise ja kasutamise kord*. (2014). *Riigi Teataja IV*, 29.11.2014, 30. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/412042016058>
- Rapla Vallavalitsus. (2014). *Alu kandi arengukava aastateks 2014–2018*. Loetud aadressil <https://rapla.kovtp.ee/documents/120367/1921222/Lisa+8.+Alu+kandi+arengukava.pdf/9ea0af7a-9311-4f17-b761-6f663a36471>
- Savitš, K., Luts, Õ. & Vaks, A. (2016). Töö vangi ja kriminaalhooldusalusega. *Sotsiaaltöö*, 3, 8–11
- Sommerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing Theory and Society*, 30,(4), 384-415. Retrived from <http://dx.doi.org/10.1080/14036096.2012.756096>
- Sotsiaalhoolekandeseadus [SHS]. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015,5. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>
- Sotsiaalministeerium. (2009). *Töökeskkonna käsiraamat*. Tallinn. Loetud aadressil http://www.tooelu.ee/UserFiles/Sisulehtede-failid/Teemad/Tookeskkonna-korraldus/toeokeskkonna_kaesiraamat_2012.pdf
- Sotsiaalministeerium. (s.a.a) *Heaolu arengukava 2016–2023*. Loetud aadressil [62](https://valitsus.ee/sites/default/files/content-</p></div><div data-bbox=)

- editors/arengukavad/heaolu_arengukava_2016-2023.pdf
- Sotsiaalministeerium. (s.a.b). *Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava aastateks 2016–2023 koostamise ettepanek*. Loetud aadressil https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/sotsiaalse_turvalisuse_arengukava_koostamise_ettepanek.pdf
- Sotsiaalministeerium. (s.a.c). *Tugiteenus vanglast vabanejatele*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/ESF/tugiteenus_vanglast_vabanejatele_tat.pdf
- Statistikaamet. (2013). *Laste heaolu*. Loetud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Laste_heaolu_sisu-1.pdf
- Statistikaamet. (2016). *Eesti statistika aastaraamat 2016*. Tallinn. Loetud aadressil http://www.stat.ee/vajaanne-2016_eesti-statistika-aastaraamat-2016
- Statistikaamet. (2016). *Eelmisel aastal koges suhtelist vaesust iga viies Eesti elanik*. Loetud aadressil <http://www.stat.ee/pressiteade-2016-140>
- Säästva arengu komisjon. (2010). *Eesti inimvara raport IVAR*. võtmeprobleemid ja lahendused 2010. Loetud aadressil http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf
- Tacoma, Lakewood, Pierce Country Continuum of Care. (2012). *Plan to End Homelessness*. Retrieved from <https://www.co.pierce.wa.us/DocumentCenter/View/5583>
- Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. (2012). *Kodutud Tallinnas*. (Uuringu aruanne). Tallinn. Loetud aadressil: http://www.swcenter.ee/site/data/10_kodutuuringuaruanne_1302.12_.pdf
- Wagner, L., Korp, E. & Walters, C. (2014). Homelessness in Estonia: Overview and Analysis. *European Journal of Homelessness*. 8, (2), 231–244 Retrieved from <http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/profiling-homelessness-2.pdf>
- Õiguskantsleri kantselei. (2010). *Ajutise peavarju ja varjupaigateenuse kättesaadavusest peavarjuta isikutele*. Loetud aadressil http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/ettekanne_riigikogule_ajutise_peavarju_ja_varjupaigateenuse_kattesaadavus.pdf

Õiguskantsleri kantselei. (2015). *Õiguskantsleri 2014. aasta tegevuse ülevaade*. Loetud aadressil www.digar.ee/arhiiv/et/download/249199

Õiguskantsleri kantselei. (2016). *Sotsiaalteenused kohalikus omavalitsuses*. Loetud aadressil

http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/sotsiaalteenused_kohalikus_omavalitsuses.pdf

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Intervjuu küsimused Alu sotsiaalmaja kliendile

Vastaja taust:

Alustuseks tahaksin natukene Teie kohta teada. Kui vana Te olete? Kas Teil on peret? Kes Teie perre kuuluvad? Kus Teie pere praegu on? Kuidas te oma perega ühenduses olete? Suhtlete tihti?

Kas te töötate? Mis tööd Te teete? Kas olete töötajana registreeritud Töötukassas? Millised plaanid on teil praegu töö leidmisega? Kui oluline on Teie jaoks see, et Teil on töö?

Vastaja kogemused Alu sotsiaalmaja teenuse kasutamisega:

Kuidas Te Alu sotsiaalmajja jõudsite? Millal Te Alu sotsiaalmajja tulite?

Kuidas on Alu sotsiaalmajas elamine Teid aidanud?

Kas Alu sotsiaalmajas elamisel on Teie jaoks ka probleeme tekkinud?

Mis Teile Alu sotsiaalmajas meeldib? Mis ei meeldi? Mis Te arvate, kas Alu sotsiaalmaja on vaja? Miks? Kellele? Kas Te soovitaksite Alu sotsiaalmaja oma tuttavatele, kui neil peaks olema selle maja abi vaja?

Kui see oleks Teie võimuses, mida Alu sotsiaalmajas muudaksite?

Mis Te arvate, mis Teist edasi saab? Kui kauaks Te Alu sotsiaalmajja jääte? Mis aitaks Teil endale omaette elamine leida?

Vastaja kogemused abi saamisega üldiselt

Kui teil on muresid, siis kellelt tavaliselt saate tuge ja toetust (*sõbrad, tuttavad, lapsed, sotsiaaltöötajad või muu*)?

Millist abi olete KOV-ist saanud? Kuidas on see Teid aidanud?

Kas olete kusagilt veel abi saanud? Kuidas on see Teid aidanud?

Kuulsin, et Alu sotsiaalmajas on mitmeid inimesi, kel on mure alkoholiga. Mida Teie sellest arvate? Kuidas suhtute alkoholi või teiste mõnuainete tarvitamisega?

Tänapäeval on üsna tavaline, et inimestel on rahalisi kohustusi, nt järelmaksud, võlad jms.
Kuidas Teiega on?

Millised on Teie suhted kogukonnaga, kirjeldage palun suhteid Alu rahvaga, sotsiaalmajas elavate inimestega.

Lisa 2. Intervjuu küsimused Rapla vallavalitsuse sotsiaaltöötajatele

Vastaja andmed

Palun öelge oma vanus

Küsimused eluruumi tagamise teenust vajava sihtrühma ja teenuse pakkumise viiside kohta üldiselt

Inimestele, kes ei suuda endale ise eluaset tagada, pakutakse erinevat abi, nt öömaja, sotsiaalmaja, sotsiaalkorter jne. Milles seisnevad nende abiliikide erinevused?

Kirjeldage palun sihtrühma, kes vajavad Raplas eluruumi tagamise teenust.

Kui palju on neid inimesi, kes täna Raplas seda teenust vajavad?

Kirjeldage palun, kuidas on eluruumi tagamise teenus Raplas korraldatud?

Kui palju on Raplas sotsiaalelurume? Kirjeldage, millised need on.

Millistel tingimustel inimesed jõuavad KOV pakutavale eluruumi tagamise teenusele?

Kuidas suhtub kogukond eluruumi tagamise teenust vajavasse sihtrühma?

Küsimused Alu sotsiaalmaja teenuse kohta:

Mis on Alu sotsiaalmaja teenuse eesmärk?

Kirjeldage Alu sotsiaalmaja eluruumi tagamise teenusele saamise protsessi. Millistel juhtudel suunate inimese Alu sotsiaalmaja teenusele?

Kuidas teete koostööd Alu sotsiaalmaja personaliga?

Milliseid probleeme esineb Alu sotsiaalmaja klientidega?

Kas ja kuidas hindate Alu sotsiaalmaja teenuse tulemusi?

Kas ja kuidas hindate Alu sotsiaalmaja teenuse kvaliteeti?

Millega olete rahul Alu sotsiaalmaja pakutava teenuse osas?

Milliseid muudatusi soovitaksite teha Alu sotsiaalmajas?

Lisa 3. Intervjuu küsimused Alu sotsiaalmaja personalile

Vastaja andmed

Palun öelge oma vanus

Milline on Teie haridus ja elukutse?

Kui kaua olete Alu sotsiaalmajas töötanud?

Kirjeldage palun oma tööülesandeid.

Mis on Alu sotsiaalmaja teenuse eesmärk?

Kirjeldage palun Alu sotsiaalmaja klienti. Millised inimesed sellele teenusele tulevad?

Millist abi inimene Alu sotsiaalmajast saab? Kuidas eluruumi tagamise teenus toetab Alu sotsiaalmajas teenusel olevate inimeste toimetulekut?

Kuidas teete koostööd KOV sotsiaaltöötajatega?

Kui kauaks inimene Alu sotsiaalmajja tavaliselt jääb? Kui sageli juhtub seda, et inimene lahkub teenuselt ja tuleb siis mingil hetkel jälle tagasi?

Milliseid probleeme esineb Alu sotsiaalmajas teenusel olevate inimestega?

Kuidas suhtub kogukond Alu sotsiaalmaja teenusel olevatesse inimestesse?

Kirjeldage mõnd juhtumit, kus nägite, et Alu sotsiaalmaja teenusest on inimesele olnud kasu? Tooge mõni näide, kus abi pakkumine ei viinud inimese probleemide lahenemiseni?

Kas ja kuidas hindate Alu sotsiaalmaja teenuse tulemusi?

Kas ja kuidas hindate Alu sotsiaalmaja teenuse kvaliteeti?

Kas on midagi, mida tuleks Teie hinnangul Alu sotsiaalmaja teenuse pakkumise juures muuta?

Millist abi vajaksite, et teenusel olevaid inimesi paremini aidata?

Mida soovitaksite teistele sarnase teenuse pakkujatele?

SUMMARY

PROVIDING HOUSING SERVICE AS SUPPORT FOR SELF-SUFFICIENCY BY THE EXAMPLE OF ALU SOCIAL HOUSE

Monika Pavelson

One of people's fundamental needs is the right for living accommodations. In every society, at all times, there are people who, for various reasons, cannot ensure accommodation for themselves. In such a case, since losing a place to live leads to a relatively fast downfall, the society has an obligation to assist a person in such circumstances. In Estonia, helping people with difficulties is the local authority's responsibility.

The aim of the study was to find out how housing service is organised in Alu Social House in Rapla parish, and how the service supports the clients' self-sufficiency. In the theoretical part of the paper, the author addresses the reasons of losing housing and describes the target group in need of housing service. In addition, an overview of how housing is organised by local authority is given.

The study was carried out by means of qualitative research, the data was collected via semi-structured interviews with purposive sampling. The sample selected consisted of clients using the services of Alu Social House, the workers of Alu Social House and Rapla rural municipality's social work specialists. The study sought answers to the following questions:

- What possibilities of assuring housing are implemented in Rapla parish and which services are provided in Alu Social House?
- What are the reasons a person starts using housing service?
- What are the problems connected to providing the service and how has the service supported its recipients' self-sufficiency?

It is possible to receive social housing and shelter service in Alu Social House. The social housing service is intended as temporary accommodation with the aim that the person is resocialised and returns to independent living and the shelter service is temporary accommodation (up to three days) for those who have found themselves in a situation where they have no place to stay overnight. The clients of Alu Social House are retirees, long-term unemployed, people released from prison and people on disability pensions.

The results of the study show that there are no rehabilitation goals set for clients using housing services in Alu Social House. People have solely been guaranteed a living space but the problem that led to receiving the service, has not been solved by it. In addition, the coordinator of Alu Social House has been given too many duties and one person cannot handle all the problems of the people using housing service. In order to grant a more targeted service, the employees at Alu Social House need help from outside the establishment when problems arise in the house.

The author concludes that the people of working age who use housing service would be able to ensure an income if they went to work. The main problem is alcohol abuse which is why people using the service live on subsistence benefits and do not make an effort to improve the situation.

The author finds that the housing service as it is provided in Alu Social House does not meet its objective. By granting a living space, only the primary goal is reached – people are given a room. In addition to providing a room, Alu Social House needs to give provide people other services that support self-sufficiency. In conclusion, it can be said that the research questions found answers. The author hopes that the results of the present study help realise the necessity to develop the service further, so that it would meet the set objective.

The author's proposals to the social department of Rapla parish:

- Harmonise the information on services, so that the information in the Regulation, on the website and that communicated to people is disclosed in an accordant and unambiguous manner;
- Rapla rural municipality's Regulation on the procedures of housing in Alu Social House should be brought into line with the actual service process, which means modifying the Regulation;
- In order to improve the effectiveness of the service, people receiving the service should be offered various additional social services in cooperation with different organisations.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Monika Pavelson

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eluruumi tagamise teenus toimetuleku toetajana Alu sotsiaalmaja näitel”

mille juhendaja on Karin Kiis.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus 17.05.2017